

10 хвилин та 38 секунд у цьому дивному світі
Еліф Шафак

У неї лишилося 10 хвилин та 38 секунд, щоб пригадати те, що вже не виправити. Смак пряного козячого молока й рідну домівку в далекій провінції, деспотичного батька, аромат кави та кардамону в стамбульському будинку розпустити, де вона опинилася, утікши з дому... Пригадати кожного, хто робив боляче їй і сотням жінок, яких продавали, мов товар на ринку. Її серце от-от перестане битися, але перед тим вона ще має ці безмежні 10 хвилин та 38 секунд, щоб розповісти свою історію. Вона – Лайла Текіла. І про те, що з нею сталося, має дізнатися кожен...

В форматі PDF A4 збережено видавничий макет книги.

Элиф Шафак

10 хвилин та 38 секунд у цьому дивному світі

Присвячую стамбульським жінкам і самому місту Стамбулу, яке є й завжди було жінкою

І от він знову випередив мене, попрощавшись із цим дивним світом. Але це не має значення. Для тих, хто, як ми, вірить у фізику, поділ на минуле, нинішнє й майбутнє має значення лише як визнана та чіпка ілюзія.

Альберт Ейнштейн, з приводу смерті найкращого друга Мішеля Бессо

Її звали Лайла.

Лайла Текіла – так її знали друзі та клієнти. Лайла Текіла – так її називали вдома й на роботі, у будинку кольору рожевого дерева, який тіснився між церквою та синагогою в мощеному бруківкою провулку біля пристані, серед крамничок з лампами й кебабами; вуличка ця дала прихисток найстарішим ліцензованим борделям Стамбула.

Утім, почувши такі слова, вона могла б образитися й грайливо жбурнути у вас тувелькою на високій шпильці.

– Звати, дорогенькі, не звали... Мене звати Лайла Текіла.

Вона нізачо не погодилася б, щоб про неї говорили в минулому часі. Від самої думки про це почувалася дрібною, переможеною, а відчувати таке їй зовсім не хотілося. Ні, вона наполягала б на теперішньому часі – хай навіть і щемко усвідомлювала, що її серце саме припинило битися, дихання перервалося, і з якого боку не дивилася б на своє становище, марно було заперечувати: вона померла.

Ніхто з її друзів про це ще не знав. О такій ранній годині вони, напевно, міцно спали, і кожен намагався знайти власний шлях у лабіринті снів. Лайлі теж хотілося бути вдома – загорнутися в конверт теплих ковдр, і щоб біля ніг сонно та вдоволено муркотів кіт. Кіт був чорний, за винятком сніжно-білої плямки на лапі, і геть глухий. Вона назвала його Містер

Чаплін, на честь Чарлі Чапліна, бо кіт, як і майстри старого кіно, жив у власному мовчазному світі.

Лайла Текіла що завгодно віддала б, щоб бути зараз у своїй квартирі, а не десь у передмісті Стамбула, у металевому контейнері для сміття з іржавими ручками та облущеною фарбою навпроти темного й мокрого футбольного поля. Контейнер був пересувний, десь метр двадцять заввишки й удвічі менший завширшки. Сама Лайла мала метр сімдесят зросту, плюс двадцять сантиметрів пурпурових босоніжок на шпильках і з ремінцем, які досі були в неї на ногах.

Їй стільки всього хотілося б знати. Вона подумки перебирала останні миті життя, запитуючи себе, що ж пішло не так, – марна вправа, позаяк час не розплутати, мов клубок прядива. Шкіра Лайли вже ставала сірувато-білою, хоча клітини досі були активні. Вона не могла не помітити, що і в органах та кінцівках багато чого відбувається. Люди завжди вважають, що труп не живіший за повалене дерево чи гнилий пень, позбавлений свідомості. Але маючи бодай крихітний шанс, Лайла засвідчила б, що мертво тіло, навпаки, бринить життям.

Їй не вірилося, що зі смертним існуванням покінчено назавжди. Лише вчора вона ходила районом Пера, і тінь її ковзала вулицями, названими на честь військових ватажків та національних героїв – на честь чоловіків. Лише цього тижня її сміх відлунював під низькими дахами таверн Галати та Куртулуша і в задушливих, тісних кублах Топхане – жодного з цих місць не було в путівниках чи на туристичній мапі. Відомий Лайлі Стамбул відрізнявся від того Стамбула, який міністерство туризму воліло показати іноземцям.

Минулого вечора вона залишила відбитки пальців на склянці віскі, а аромат парфумів («Палома Пікассо», подарунок на день народження від друзів) – на шовковому шалику, який скинула біля ліжка незнайомця в номері люкс на верхньому поверсі розкішного готелю. У небі, високо над головою, було видно скалку вчорашнього місяця, яскравого й недоступного, мов слід щасливого спогаду. Лайла досі була частиною цього світу, у ній досі було життя – то як вона могла відійти? Як могла припинити бути, наче сон, що згасає в перших променях ранку? Кілька годин тому вона співала, курила, лаялася, думала... Що ж, думала вона навіть зараз. Було дивовижно, що її розум працює на повну потужність, хоча хтозна скільки це триватиме. Їй хотілося повернутись, розповісти всім, що мертві помирають не одразу, що насправді вони продовжують міркувати про різні речі, включно зі своєю загибеллю. Та подумалося, що таке надто лякало б людей. Лайла точно злякалася б, коли була жива. Але їй видавалося дуже важливим, щоб вони це знали.

Вона вважала, що люди надто нетерпляче ставляться до ключових точок свого життя. Наприклад, припускають, що, виголосивши «Так!», одразу автоматично стаєш чоловіком чи дружиною. Але насправді доводиться роками вчитись бути одруженим. Так само суспільство чекає, що материнський (або батьківський) інстинкт мусить увімкнутися одразу після народження дитини. Насправді ж на те, щоб зрозуміти, як бути матір'ю, батьком або й бабусею чи дідусем, може піти чимало часу. Те саме стосується виходу на пенсію та старості. Хіба можна перемкнути передачу, шойно вийдеш за поріг офісу, у якому провів половину життя й закопав більшість своїх мрій? Це не так просто. Лайла мала знайомих учителів на пенсії, які прокидалися о сьомій, приймали душ, охайно вдягалися, сідали за стіл снідати й тільки тоді згадували, що роботи більше не мають. Вони досі пристосовувалися.

Можливо, смерть не надто відрізняється від цього. Люди думають, що з останнім видихом перетворюєшся на труп. Але все не так чітко. Як між вугільно-чорним та сяйливо-білим уміщуються незліченні відтінки, так і в

того, що звать «вічним спочинком», є свої стадії. Лайла вирішила, що якби між Царством Життя й Царством Посмертя була стіна, то хіба нетривка, наче з пісковика.

Вона чекала на схід сонця. Авжеж, тоді хтось знайде її, витягне з брудного бака. Лайлі здавалося, що владі буде неважко виявити, хто вона. Треба лише знайти її досьє. Роками її обшукували, фотографували, знімали відбитки пальців, брали під варту частіше, ніж хотілося визнавати. Поліцейські відділки глухих вуличок мали особливий запах: попільниці, повні вчорашніх недопалків, кавова гуща в надщерблених чашках, кислий подих, мокре ганчір'я й гострий сморід від пісуарів, який не замаскує жоден мийний засіб. Поліцейські та порушники сиділи в тих само тісних кімнатках. Лайлу завжди захоплювала думка про те, що, коли відмерлі часточки шкіри копів та злочинців падали на підлогу, їх, не розбираючись, пожирали ті самі пилові кліщі. На рівні, не видимому людському оку, протилежності сходилися найнезвичнішим чином.

Щойно її впізнають, напевно, повідомлять родині. Лайліні батьки живуть в історичному містечку Ван, за тисячі кілометрів звідси. Та Лайла не чекала, що вони прийдуть по її мертве тіло, бо ж уже давно зреклася її.

«Ти нас знеславила. Усі обговорюють нас поза очі».

Тож поліції доведеться йти до її друзів. Їх п'ятеро: Сінан Саботаж, Налан Ностальгія, Джаміля, Зейнаб122 та Гюмейра Голлівуд.

Лайла Текіла не сумнівалася, що друзі примчать, щойно матимуть змогу. Вона так і уявляла, як вони біжать до неї, поспішно й водночас вагаючись, вирячивши очі від шоку, і скорбота тільки зароджується в них, бо первинне горе ще не усвідомлене – поки що ні. Вона почувалася жажливо від того, що їм доведеться пройти через таке болісне випробування. Але було приємно знати, що похорон вони їй улаштують шикарний. Камфора й ладан, музика й квіти, а саме – троянди. Вогненно-червоні, яскраво-жовті, глибоко-винні... Позачасова, непереможна класика. Тюльпани занадто величні, нарциси занадто ніжні, від лілій її тягне чхати, а от троянди – це ідеальна суміш чарівливої пристрасті й гострих шипів.

Небо поволі світлішало. Над видноколом, зі сходу на захід, простяглися кольорові пасма – персиковий беліні, апельсиновий мартіні, полунична маргарита, заморожений негроні. За кілька секунд із мечетей навколо полинули молитви, незграйно затремтіли навколо неї. Удалині потужно зітхнув Босфор, прокидаючись від бірюзового сну. Риболовецьке судно поверталось до порту, кашляючи димом. Важка хвиля млосно покотилася до набережної. Колись у цьому районі росли оливкові гаї й фігові сади – їх зрівняли із землею бульдозери, розчищаючи землю для будівель та автостоянок. Десь у сутінках загавкав пес – радше з почуття обов'язку, аніж зі широкого захвату. Поблизу голосно й зухвало зацвірінькала пташина, їй відповіла інша, хоч і не так радісно. Світанковий хор. Лайла чула, як гуркоче подзьобаною дорогою вантажівка, ловлячи одну яму за іншою. Скоро гудіння ранкового транспорту стане оглушливим. Життя на повну силу.

Коли Лайла Текіла була жива, її завжди дивували, а то й навіть тривожили люди, яким давали задоволення нав'язливі міркування про кінець світу. Як можна забивати нібито притомні голови всіма цими сценаріями з астероїдами, вогненними кулями й кометами, що нищать планету? На її думку, апокаліпсис – далеко не найгірше, що може статися. Можливість неунікного й суцільного знищення цивілізації лякала і вполовину не так сильно, як усвідомлення того, що наша окрема смерть не чинить жодного впливу на хід речей і життя триватиме як є, з нами чи без нас. Вона завжди думала, що це – справжній жах.

Вітерець змінив напрямок, подув через футбольне поле. Тоді Лайла побачила їх, чотирьох хлопців-підлітків. Вийшли раненько покопирсатися в смітті. Двое штовхали перед собою візок, повний пластикових пляшок та стиснутих бляшанок. Ще один, із похилими плечима, човгав за ними з брудним мішком, у якому лежало щось важке. Четвертий – вочевидь, їхній ватажок – крокував уперед із бундючним виразом обличчя, випнувши кістляві груди, мов бойовий півень. Вони прямували до неї, перекидаючись жартами.

«Не зупиняйтеся».

Хлопці зупинилися біля смітника по той бік вулиці й почали копатися в ньому. Пляшки з-під шампуню, картонки з-під соку, пакети з-під йогурту, коробки з-під яець... Кожен скарб витягався звідти й вкладався у візок. Їхні рухи були точні та скупі. Один знайшов старий шкіряний капелюх, з реготом вдягнув його й узявся нарочито зухвало походжати, засунувши руки до задніх кишень, передражняючи якогось кіношного гангстера. Ватажок негайно стягнув капелюх у нього з голови й надів сам. Ніхто не заперечував. Розібравши увесь контейнер, вони були готові йти далі. І, на Лайлин розпач, схоже, розвернулися назад.

«Агов, я тут!»

Ватажок повільно підняв голову, наче почувши її благання, і примружився проти сонця, що сходило. Просканував поглядом горизонт у мінливому світлі, аж поки не побачив її. Різко скинув брови, губи злегка затремтіли.

«Прошу, не тікай».

Хлопчина не втік. Натомість нечутно сказав щось до інших, і вони теж витріщилися на неї з такими самими ошелешеними обличчями. Лайла збагнула, які ж вони юні – ще геть діти, шмаркачі, хлопчиська, що прикидаються чоловіками.

Ватажок зробив маленький крок уперед. І ще один. Він наближався до неї так, як миша наближається до яблука, що впало з дерева, – боязко, нашорошено, але водночас рішуче й швидко. Його обличчя потемнішало, коли він підійшов настільки, щоб побачити, у якому вона стані.

«Не бійся».

Тепер хлопець стояв зовсім поруч, так, що Лайлі було видно білки його очей – наліті кров'ю, з жовтими цятками. Вона зрозуміла, що він нюхає клей – цей хлопчисько, не старший п'ятнадцяти років. Стамбул вдасть, що приймає його, а тоді викине, мов ганчір'яну ляльку, коли він найменше того чекає.

«Викликай поліцію, синку. Викликай поліцію, щоб вони могли повідомити моїх друзів».

Ватажок зиркнув праворуч і ліворуч, щоб переконатися, що ніхто їх не бачить, що поблизу немає камер. Схилився вперед і потягнувся по намисто Лайли – золотий медальйон із крихітним смарагдиком у центрі. Сторожко торкнувся підвіски, наче боявся, що вона може вибухнути в його руці, а натомість відчув утішний холодок металу. Розкрив медальйон. Там було фото. Хлопець дістав його, на мить вдивився, упізнав жінку, її молодшу версію. Разом із нею був зеленоокий чоловік із м'якою усмішкою та довгим волоссям, зачесаним за модою іншої епохи. Вони здавалися щасливими, закоханими.

На звороті знімку був напис: «Д/Алі та я... весна 1976».

Хлопець різко зірвав із шиї Лайли підвіску, запхав свій приз до кишені. Якщо інші, тихо стоячи за ним, бачили, що він щойно зробив, то вирішили на це не зважати. Може, вони й були геть юними, та їм вистачало досвіду, щоб знати, коли бути розумниками, а коли прикинутися дурнями.

Тільки один із них зробив крок уперед і наважився пошепки запитати:

- Вона... вона жива?

- Не дуркуй, - відповів ватажок. - Мертва, як печена гуска.

- Бідолашна. Хто вона?

Схиливши голову набік, ватажок роздивлявся Лайлу, наче побачив її вперше. Оглянувшись з голови до ніг, і його уста розплилися в посмішці, наче чорнило по аркушу.

- Хіба не бачиш, придурку? Це шльондра.

- Думаєш? - серйозно перепитав інший, надто сором'язливий, надто невинний, щоб повторити це слово.

- Знаю, ідіоте. - Ватажок розвернувся впівоберта до супутників і голосно, підкреслено чітко мовив: - Про це писатимуть у газетах. І по телевізору покажуть! Ми прославимося! Коли прийдуть журналісти, говоритиму я, гаразд?

Удалині якесь авто завелось й заревло в напрямку шосе, буксуючи на повороті. Запах вихлопу змішався з колючим присмаком солі в повітрі. Навіть о такій ранній порі, коли сонце ледве торкнулося мінаретів, дахів та верхівок юдиних дерев, люди цього міста вже поспішали, уже запізнювалися кудись.

Частина I

Свідомість

Одна хвилина

У першу хвилину після смерті свідомість Лайли Текіли почала згасати, повільно й рівномірно, як хвиля, що відходить від берега. Клітини мозку, до яких не надходила кров, були повністю позбавлені кисню, але не відключилися. Не одразу. Останній запас енергії активував численні нейрони, зв'язав їх, наче вперше. Хоча серце вже припинило битися, мозок опирався, боровся до кінця. Він впав у стан підвищеної свідомості, спостерігаючи за занепадом тіла, не готовий визнати власний кінець. Ринули спогади - нетерплячі, ретельні, збираючи до купи шматочки життя, яке швидко наближалось до завершення. Вона пригадувала речі, які навіть не знала, що пам'ятає, і вважала, що вони втрачені назавжди. Час став

рідким – швидким потоком спогадів, що перетікали один в інший, нерозривно зв'язуючи минуле й теперішнє.

Першим на думку спав спогад про сіль – її відчуття на шкірі, смак на язика.

Лайла побачила себе немовлям – голим, слизьким, червоним. За кілька секунд до того вона залишила материнське лоно й вислизнула в мокрий, ковзкий прохід, охоплена новим для себе страхом, і ось опинилася в кімнаті, повній незаниханих звуків, кольорів та речей. Ковдра на ліжку була поцяткована сонячним світлом, що лилося крізь вітражне скло й відбивалося від води в порцеляновій мисці, хоча стояв прохолодний січневий день. Літня жінка в одязі кольору осіннього листя – повитуха – вмочила рушник у цю воду й викрутила його, і кров цівкою стікала по її передпліччю.

– Машалла, машалла [1 – На те воля Аллаха (араб.). (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше.)]. Це дівчинка.

Повитуха дістала з ліфа шмат кременю й перерізала пуповину. Вона ніколи не робила цього ножом чи ножицями – їхня холодна ефективність не годилася до нечепурної процедури привітання дитини у світі. Стару в районі дуже поважали і за ексцентричність та відлюдкуватість вважали надприродною істотою, однією з тих, хто має два обличчя – земне й потойбічне – і, наче монета, підкинута в повітря, може будь-коли відкрити кожне з них.

– Дівчинка, – відлунням повторила молода мати, яка лежала в кованому ліжку з високими бильцями; її медово-каштанове волосся злипло від поту, у роті було сухо, мов у пустелі.

Вона цього й боялася. На початку місяця гуляла в садку, шукаючи павутиння в гілках, а знайшовши, обережно встромила в нього палець. У наступні кілька днів постійно перевіряла павутиння. Якби павук залатав діру, це значило б, що в неї буде хлопчик. Але павутиння залишалося розірваним.

Молоду жінку звали Бінназ – «Тисяча Лестоців». Їй було дев'ятнадцять, хоча цього року вона почувалася значно старшою. Мала повні, щедрі вуста, тендітний кирпатий носик, який у цьому регіоні був рідкістю, видовжене обличчя з гострим підборіддям і великі темні очі з синіми цятками, як на яйцях шпака. Вона завжди була струнка й тендітна, але зараз, убрана в рудувату лляну нічну сорочку, здавалася ще тоншою. На щоках у неї було кілька ледь помітних шрамиків від віспи: мати якось сказала їй, що це від того, що її уві сні пестив Місяць. Бінназ скучила за матір'ю, батьком і дев'ятьма сестрами та братами, які жили в селищі за кілька годин дороги звідси. Родина була дуже бідна – про це дівчині часто нагадували, відколи вона ввійшла в цей дім нареченою.

«Будь вдячна. Ти нічого не мала, коли прийшла сюди».

Молода жінка думала, що й досі нічого не має: усе її майно було ефемерне й позбавлене коріння, як насіння кульбаби. Один порив вітру, одна злива, і його вже немає, отак запросто. На неї дуже тиснуло усвідомлення того, що її можуть будь-коли викинути з цього дому, і куди тоді податися? Батько ніколи не погодиться прийняти, бо ж має стільки голодних ротів. Доведеться знову виходити заміж, але де гарантії, що наступний шлюб буде щасливіший, чи новий чоловік подобатиметься їй більше, та й кому вона взагалі буде потрібна – розлучена, уживана жінка? Обтяжена цими думками, Бінназ блукала будинком, спальнею, своєю головою, як непрохана гостя. Так було донині. Тепер, із народженням дитини, усе зміниться – так вона переконувала себе. Вона більше не почуватиметься незатишно, невпевнено.

Майже проти власної волі глянула на двері. Там, сперши одну руку на стегно й поклавши другу на ручку дверей, наче не певна, іти їй чи залишитися, стояла кремезна жінка з квадратною щелепою. Їй було трохи за сорок, однак плями на руках і зморшки навколо тонких, мов лезо, вуст робили її старшою на вигляд. Чоло перетинали глибокі лінії, нерівні, виразні, наче виоране поле. Зморшки ці здебільшого походили від куріння й насупленості. Увесь день вона пихкала тютюном, контрабандою ввезеним з Іраку, і цмулила чай, контрабандою ввезений із Сирії. Цегляно-червоне волосся – кольором воно завдячувало єгипетській хні – було розділене посередині на проділ і заплетене в досконалу косу, яка майже сягала пояса. Світло-карі очі були охайно підведені найтемнішим кохлем[2 – Кохль (каджал, каял) – стародавня фарба для очей, з античності відома в Південній та Північній Азії й на Близькому Сході.]. То була інша, перша дружина чоловіка Бінназ – Сьюзан.

Погляди жінок на мить зустрілися. Повітря навколо них стало густим і трохи дріжджовим, наче тісто. Вони понад дванадцять годин провели разом у цій кімнаті, однак зараз опинилися в різних світах. Обидві знали, що з народженням дитини їхнє становище в родині зміниться назавжди. Друга дружина, попри юність і те, що вона тут зовсім недавно, опиниться нагорі.

Сьюзан відвернулася, але ненадовго. Коли знову подивилася на Бінназ, обличчя було суворе, не таке, як раніше. Вона кивнула в бік дитини.

– Чого їй зовсім не чути?

Бінназ зблідла, мов попіл.

– З нею щось не так?

– Усе так, – відповіла повитуха, холодно глянувши на Сьюзан. – Просто треба зачекати.

Вона обмила дитину святою водою з колодязя Замзам, привезеною паломником, який нещодавно повернувся з хаджу[3 – Замзам – священний для мусульман колодязь у Мекці. Хадж – паломництво в ісламі до Мекки та / або Медини, яке вважають подвигом благочестя.]. Кров, слиз, змазка – усе було витерто. Новонароджена звивалася від незручності, навіть після омивання, наче боролася сама з собою, з усіма своїми трьома кілограмами й сімомастами грамами.

– Можна мені її взяти? – запитала Бінназ, крутячи пасмо волосся в пальцях: ця неспокійна звичка з'явилася в неї останнього року. – Вона... вона не плаче.

– О, ця дівчинка ще заплаче, – рішуче відповіла повитуха й негайно прикусила язика, бо сказане нею відлунувало темним віщуванням.

Вона швидко тричі плюнула на підлогу й наступила правою ногою на ліву. Це мало не дати поширитися поганому передбаченню, якщо то було саме воно.

Запало ніякове мовчання, усі в кімнаті – перша дружина, друга дружина, повитуха та дві сусідки – з очікуванням дивилися на немовля.

– Що з нею? Скажіть мені правду, – мовила Бінназ тоненьким голосом, ні до кого не звертаючись.

За кілька років вона пережила шість викиднів, кожен був важчий, ніж попередній, і його важче було забути, тож у цю вагітність Бінназ була надзвичайно обережна. Не торкнулася жодного персика, щоб дитина не народилася вся в пушку; не додавала трав і спецій, коли куварила, щоб у

дитини не було ластовиння чи родимок; не нюхала троянд, щоб дитина не мала червоних родимих плям. Жодного разу не підстригалася, щоб не відстригти удачу. Не забивала цвяхів у стіни, щоб помилково не вдарити по голові сплячого гуля. Добре знаючи, що джини справляють весілля навколо вбиралень, після темряви не виходила з кімнати – користувалася нічним горщиком. Кролики, пацюки, коти, грифи, дикобрази, бродячі собаки – вона змогла уникнути їх усіх. Навіть коли на їхній вулиці з'явився мандрівний музикант з танцюючим ведмедем, і всі домашні висипали надвір глянути на це видовище, вона не пішла з ними, бо боялася, що дитина народиться вкрита волоссям. А зустрівши жебрака чи прокаженого або побачивши катафалк, розверталася й поспіхом ішла в протилежному напрямку. Щоранку з'їдала цілу айву, щоб у дитини були ямочки на щоках, і шовечора, лягаючи спати, клала під подушку ножа, щоб віднадити злих духів. А ще щодня після заходу сонця потай збирала волосся зі шітки Сьюзан і палила його у вогні, щоб послабити владу першої дружини чоловіка.

Щойно почалися перейми, Бінназ угризлася в червоне яблуко, солодке, м'яке від сонця. Тепер воно лежало на столику біля ліжка й поволі темнішало. Це яблуко потім розріжуть на кілька частин і роздадуть жінкам у районі, які не можуть завагітніти, щоб одного дня вони теж змогли понести дитя. Ще вона сьорбнула гранатового шербету з чоловікового правого черевика, розсипала насіння кропу по чотирьох кутках кімнати й перестрибнула через віник, покладений на підлогу біля дверей, – межу, яку не перетне шайтан. Поки перейми посилювалися, усіх тварин у клітках, що були в домі, по одній випускали на волю, щоб пологи були легшими. Канарки, зяблики.. Останньою на волю потрапила бійцівська рибка зі скляного акваріума, самотня й горда. Тепер вона має плавати в струмку, ворушачи довгими плавцями кольору чистого сафіру. Якщо рибка дістанеться содового озера, яким славилася це східне анатолійське містечко, шансів вижити в солоній воді, насиченій вуглекислим газом, у неї мало. Але якщо вона попливе в інший бік, то цілком може дістатися Великого Забу[4 – Річка завдовжки приблизно 400 км, що тече на території Туреччини та Іраку і впадає в Тигр.] й десь далі в мандрівці навіть потрапити в Тигр, легендарну ріку, яка тече з Едемського саду.

Усе це робилося, щоб дитина народилася здоровою.

– Я хочу її побачити. Можеш принести мені дочку?

Щойно Бінназ вимовила ці слова, вона зауважила якийсь рух. Сьюзан відчинила двері й вислизнула з кімнати тихо, мов скороминуща думка – безсумнівно для того, щоб передати звістку чоловікові. Їхньому чоловікові. Бінназ заціпеніла.

Гарун був людиною яскравих протилежностей. Дивовижно щедрий і милосердний одного дня, самозакоханий і до бездушності неухажливий – наступного. Найстарший із трьох дітей, він сам виховував двох молодших після загибелі батьків в автокатастрофі, яка зруйнувала їхній світ. Ця трагедія сформувала його як людину, змусила надміру піклуватися про рідних і не довіряти чужинцям. Іноді Гарун визнавав, що щось усередині нього зламане, і широкотіло хотів це полагодити, але самі думки ні до чого не вели. Він однаково любив алкоголь і боявся Бога. Перехиливши чергову склянку ракіі, роздавав обіцянки своїм горілчанам братам, а потім, витверезившись, обтяжений провинкою, ще більше обіцяв Аллаху. Йому було важко слідкувати за словами, однак контролювати тіло виявилось ще важче. Щоразу як Бінназ вагітніла, його черево так само набрякало, несильно, але достатньо для того, щоб сусіди почали підсміюватися в нього за спиною.

– Він знову при надії! – заковували вони очі. – Шкода, що сам народити не може.

Понад усе на світі Гарун хотів мати сина. І не одного. Розповідав усім, хто був готовий його слухати, що матиме чотирьох синів, яких назве Таркан, Тольга, Туфан і Тарік[5 - Імена значать «Сильний та сміливий», «Бойовий шолом», «Сильна злива» та «Спосіб дістатися Бога» відповідно.]. Довгі роки шлюб зі Сьюзан не принесли йому нащадків. Тоді старші роду знайшли Бінназ, якій заледве виповнилося шістнадцять. Після кількох тижнів перемовин між сім'ями Гарун та Бінназ вступили в релігійний шлюб. Він був неофіційний, і якби щось пішло не так, його не визнав би жоден світський суд, але про цю дрібницю ніхто навіть не згадав. Вони сиділи на підлозі, перед свідками, навпроти зизоокого імама, голос якого рипів ще дужче, коли той переходив з турецької на арабську. Бінназ протягом усєї церемонії не зводила очей з килима, хоч і не могла стриматися та не зиркати раз по раз на імамові ноги. Він мав блідо-коричневі шкарпетки, схожі на висохлу грязюку, старі й пошарпані. Щоразу, як він ворушив ногою, великий палець загрожував прорватися через витерту вовну, шукаючи втечі.

Скоро після весілля Бінназ завагітніла, але все скінчилося викиднем, який її мало не вбив. Нічна паніка, гострі напади болю, холодна рука, що стисла пах, запах крові, потреба у щось вчепитися, наче вона падає, падає. Так само було з усіма наступними вагітностями, тільки гірше. Вона нікому не могла цього сказати, але їй здавалося, що з кожною втраченою дитиною розривалася частина мотузяного мосту, що з'єднував жінку зі світом, аж поки не лишилася хіба благоденська нитка, яка тримала її при здоровому глузді.

Після трьох років чекання старші роду знову почали тиснути на Гаруна. Нагадали йому, що Коран дозволяє чоловікові мати до чотирьох дружин, якщо може їх утримувати, і немає сумніву, що Гарун до всіх дружин ставитиметься однаково. Цього разу вони наполягали на селянці, навіть удові з дітьми. Це було б так само неофіційно, але ще однієї релігійної церемонії, тихої й швидкої, як попередня, вистачило б. Або ж він міг розлучитися з молодією дружиною, від якої не було пуття, а тоді взяти нову жінку. Гарун поки що відкинув обидві пропозиції. Сказав, що утримувати двох дружин і так непросто, третя жінка його розорить, а кидати Сьюзан чи Бінназ він не збирається, бо має теплі почуття до обох, хай і з різних причин.

Тепер, спершись на подушки, Бінназ намагалася уявити, що робить Гарун. Певно, лежить на софі в сусідній кімнаті, поклавши одну руку на чоло, а другу на живіт, і чекає, коли ж пролунає крик немовляти. Тоді уявила, як до нього виваженими, стриманими кроками підходить Сьюзан. Уявила їх разом, як вони перешіптуються, і жести в них рівні й відточені, сформовані роками, прожитими спільно, хай і в різних ліжках. Стривожена власними думками, Бінназ сказала радше до себе, аніж до когось із присутніх:

- Сьюзан йому розповість.

- Це добре, - заспокійливо відгукнулася одна з сусідок.

Стільки всього було в цій фразі. «Нехай вона принесе звістку про дитину, якої сама не змогла народити». Невимовлені слова простягалися між жінками містечка, мов мотузки для білизни між будинками.

Бінназ кивнула, хоч і відчувала, як щось темне скипає всередині - гнів, який вона ніколи не випускала. Зиркнула на повитуху й спитала:

- Чому дитина досі не видала ані звуку?

Повитуха не відповіла. Глибоко в грудях у неї засіла грудка тривоги. Було щось незвичне в цій дитині, і не лише тривожна тиша. Бінназ нахилилася ближче, понюхала немовля. Відчула, як і підозрювала, пудрений, мускусний аромат, не від цього світу.

Поклавши новонароджену собі на коліна, жінка перевернула її на животик і ляснула по сідниці раз, удруге. На маленькому личку відбилося обурення, біль. Руки стиснулися в кулачки, уста зібралися складками, але жодного звуку не пролунало.

- Що не так?

Повитуха зітхнула.

- Нічого. Просто... здається, вона досі з ними.

- З ким? - запитала Бінназ, але не схотіла чути відповідь і поспіхом додала: - То зроби щось!

Стара подумала. Дитині краще шукати свій шлях із власною швидкістю. Більшість немовлят одразу ж звикає до нового оточення, але буває так, що вони затримуються, наче вагаються, чи варто приєднуватися до решти людства. І хто їх у цьому звинуватить? За всі роки роботи повитуха бачила чимало малюків, яких так лякала сила життя, так тисла з усіх боків, що за кілька митей до народження або ж після нього вони втрачали мужність і тихо полишали цей світ. Люди звали це «кадер», «доля», і більше нічого не казали, бо люди завжди дають прості назви складним речам, які лякають їх. Та повитуха вважала, що іноді діти просто вирішують не давати життю шанс, наче знають про труднощі попереду й воліють їх уникнути. Це боягузтво чи мудрість, не гірша Соломонової? Хтозна.

- Принеси солі, - звернулася вона до сусідки.

Можна було б узяти і снігу - його надворі випало достатньо. Вона багато разів занурювала немовлят у чистий сніг і витягала саме тоді, коли було потрібно. Шок від холоду змушував легені розкритися, а кров текти швидше, підштовхував імунітет. Усі ці немовлята, без винятку, вирости сильними людьми.

Сусідка скоро повернулася з великою пластиковою мискою й пакетом кам'яної солі. Повитуха лагідно вклала немовля в миску та почала натирати йому шкіру сіллю. Щойно дитина перестане пахнути так, як пахнуть янголи, їм доведеться її відпустити. Надворі, у гілках тополі, заверещала птаха, судячи з усього - сойка. Ворона самотньо каркнула, летячи до сонця. Усе говорило своєю мовою - вітер, трава. Усе, крім цієї дитини.

- Може, вона німа? - припустила Бінназ.

Повитуха звела брови.

- Май терпіння.

Наче за командою, дитина почала кашляти - гортанно, тріскотливо. Певно, проковтнула трохи солі, що смакувала різко й несподівано. Обличчя спалахнуло червоним, вона цмокнула губами й скривилася, але кричати все одно відмовлялася. Яка ж уперта, яка небезпечно бунтівна душа. Мало просто натерти її сіллю. Тоді повитуха вирішила спробувати щось інше.

- Принеси ще солі.

Кам'яної солі в домі більше не залишилося, мала згодитися й столова. Повитуха зробила яму в купі, поклала туди дитину й повністю вкрила її білими кристаликами; спочатку тіло, тоді голову.

- Що як вона задихнеться? - запитала Бінназ.

- Не хвилюйся, немовлята можуть не дихати значно довше за нас.

- Але як ти знатимеш, коли її витягати?

- Цс-с, слухай, - сказала стара, поклавши палець на потріскані губи.

Новонароджена розплющила очі під соляним покривом і вдивилася в молочну порожнечу. Тут було самотньо, однак вона звикла до самотності. Згорнулася всередину, як місяці до того, і чекала на свій час.

Внутрішній голос мовив: «О, мені тут подобається. Не піду знову нагору».

Серце запротестувало: «Не дуркуй. Навіщо лишатися там, де нічого не відбувається? Це нудно».

«Навіщо лишатися там, де нічого не відбувається? Бо це безпечно», - відповів внутрішній голос.

Збентежена цією суперечкою, дитина чекала. Минула ще хвилина. Порожнеча крутилася й хлюпала навколо неї, заливала пальці ніг, кінчики пальців на руках.

«Навіть якщо вважаєш, що тут безпечно, це не значить, що тут місце для тебе, - заперечило серце. - Іноді там, де відчуваєшся найбезпечніше, менше за все слід бути».

Нарешті немовля дійшло висновку. Воно прислухається до серця - до того, яке завдасть найбільше клопоту. Готова вийти й пізнати світ, попри всі небезпеки та складнощі, новонароджена розкрила рота, готова кричати, але майже одразу ж сіль посипалася в горло, почала забивати ніс.

Повитуха негайно, швидкими й точними рухами занурила руки в сіль та дістала дитину. Голосний, нажаханий вереск заповнив кімнату. Усі чотири жінки полегшено заусміхалися.

- Хороша дівчинка, - сказала повитуха. - Чому так довго чекала? Плач, дороженька. Ніколи не соромся своїх сліз. Плач, і всі знатимуть, що ти жива.

Стара жінка загорнула немовля в шаль і знову понюхала. Чарівний, потойбічний аромат випарувався, лишивши ледь помітний слід. З часом він так само зникне - хоча вона сама знала кількох людей, які навіть у старості несли на собі пахощі раю. Та говорити про це потреби не було. Піднявшись на подушечки пальців ніг, жінка вклала дитину на ліжко, поруч із матір'ю.

Бінназ розпливлася в усмішці, серце її затріпотіло. Крізь шовкову тканину вона торкнулася пальчиків на ніжках доньки - досконаlih, прекрасних і лячно тендітних. Ніжно взяла до рук пасма дитячого волоссячка, наче несла в долонях святу воду. На мить Бінназ була щаслива, повна.

- Ямочок немає, - сказала й захихотіла сама до себе.

- Покликати чоловіка? - запитала одна з сусідок.

У цій фразі так само бриніли несказані слова. Сьюзан уже мала повідомити Гаруна про те, що дитя народилося, то чому він не біжить до них? Вочевидь, затримався поговорити з першою дружиною, вгамувати її тривогу. Це для нього головніше.

По обличчю Бінназ прокотилася тінь.

- Так, покличте.

У цьому не було потреби. За кілька секунд до кімнати увійшов Гарун - сутулий, з похилими плечима, зринув із тіні на світло. Пишне сивувате волосся робило з нього розсіяного мислителя з виду. Він мав величний ніс із вузькими ніздрями, широке, чисто виголене обличчя й темно-карі очі з опущеними кутіками, що світилися гордістю. Усміхаючись, підійшов до ліжка. Подивився на дитину, на другу дружину, на повитуху, на першу дружину і, нарешті, вгору, на небеса.

- Аллаху, Боже мій, дякую тобі. Ти почув мої молитви.

- Дівчинка, - тихо мовила Бінназ, на той випадок, якщо він іще не знав.

- Знаю. Далі буде хлопчик. Назвемо його Тарканом.

Гарун провів вказівним пальцем по чолу немовляти, гладенькому й теплому на дотик, мов амулет, який багато разів терли.

- Вона здорова, це головне. Я увесь цей час молився. Сказав Усемогутньому: «Якщо ти збережеш цій дитині життя, я більше не питиму. Ані краплі!» Аллах почув мої молитви. Він милостивий. Це дитя не мое і не твоє.

Бінназ витріщилася на нього спантеличеними очима. Раптом її охопило лихе передчуття, як дику тварину, яка відчуває, хоч і надто пізно, що втрапить у пастку. Вона глянула на Сьюзан, яка стояла біля входу, стиснувши вуста так сильно, що вони побіліли; була тиха й нерухома, тільки нетерпляче постукувала ногою. Щось у її поведінці вказувало на втіху, навіть на радість.

- Немовля належить Богу, - говорив Гарун.

- Як усі немовлята, - пробуркотіла повитуха.

Не зважаючи на неї, Гарун узяв молоду дружину за руку й подивився їй в очі.

- Ми віддамо це немовля Сьюзан.

- Що ти таке кажеш? - прохрипіла Бінназ, і власний голос здався їй дерев'яним та далеким, зовсім чужим.

- Нехай Сьюзан її виховує. У неї чудово вийде. А ми з тобою народимо ще дітей.

- Ні!

- Ти не хочеш іще дітей?

- Я не дам цій жінці виховувати мою дочку.

Гарун набрав повітря, повільно видихнув.

- Не будь така жадібна. Аллах цього не схвалює. Він дав тобі дитину, хіба ні? То будь вдячна. Ти ледве кінці з кінцями зводила до того, як з'явилася тут.

Бінназ захитала головою, не зупиняючись; важко сказати, чи тому, що просто не могла спинитися, чи тому, що тільки над цим і мала владу. Гарун схилився до неї, узяв за плечі, притягнув до себе. Тільки тоді вона завмерла, і світло в її очах потьмяніло.

- Ти нерозважлива. Ми всі живемо в одному будинку. Бачитимеш доньку щодня. Заради Бога, вона ж ніде не подінеться.

Якщо такі слова мусили її втішити, то це не вдалося. Бінназ затремтіла, ледве стримуючи біль, що рвався з грудей, і закрила обличчя долонями.

- А кого моя донька називатиме мамою?

- Яка різниця? Сюзан буде мамою, ти будеш тітонькою. Скажемо їй правду, як підросте, а поки що немає потреби бентежити цю маленьку голівку. Коли в нас будуть іще діти, вони всі будуть братами й сестрами. От побачиш, як вони тут бешкетуватимуть. Ти й не розберешся, хто чий. Ми всі будемо великою родиною.

- Хто годуватиме дитину? - запитала повитуха. - Мама чи тітонька?

Гарун глянув на стару, і кожен м'яз його тіла заціпенів. Глибока шана й презирство пішли в скажений танок у його очах. Він сунув руку до кишені, вигріб звідти суміш речей: зім'яту пачку цигарок із запальничкою всередині, зібгані банкноти, шматок крейди, якою робив позначки на одязі, пігулку від розладу шлунка. Гроші віддав повитусі.

- Це тобі на знак нашої вдячності, - мовив він.

Жінка взяла платню, стиснувши вуста. З її досвіду, щоб пройти життя якомога цілішою, слід було покладатися на два основоположні принципи: вчасно приходити і вчасно йти геть.

Сусідки почали збирати речі, знімали з ліжка заплямлені кров'ю простирадла та рушники, і тиша заповнила кімнату, наче вода, просочуючись у всі кутки.

- Ми вже підемо, - тихо й рішуче мовила повитуха. Сусідки статечно стояли обабіч неї. - Плаценту закопаємо під трояндовим кущем. А ось це...

Вона тицьнула кістлявим пальцем у бік пуповини, яку кинули на стілець.

- Якщо хочете, можемо закинути її на дах школи, тоді ваша дочка стане вчителькою. Або ж до лікарні. Стане медсестрою чи, може, й лікаркою.

Гарун зважив варіанти.

- Хай буде школа.

Коли жінки пішли, Бінназ відвернулася від чоловіка до яблука на столику. Воно гнило: тихо, спокійно, до болю повільно. Коричнюватий колір нагадав їй шкарпетки імама, який їх одружував, і те, як після церемонії вона сиділа на цьому ж ліжку, з мерехтливим серпанком на обличчі, а її чоловік бенкетував із гостями в сусідній кімнаті. Мати абсолютно нічого не розповідала їй про те, чого чекати першої шлюбної ночі, але старша тітка,

яка мала більше співчуття, сунула пігулку, яку слід було покласти під язик. «З нею ти нічого не відчуєш. І незчуєшся, як усе скінчиться». У сум'ятті того дня Вінназ загубила пігулку, та й однаково підозрювала, що це була просто пастилка. Вона ніколи раніше не бачила голого чоловіка, навіть на картинці, і хоча часто мила молодших братів, підозрювала, що тіло дорослого чоловіка буде зовсім іншим. Що довше вона чекала на чоловіка, то більше тривожилася. І щойно зачула його кроки, зомліла. Розплющивши очі, побачила сусідок, які несамовито розтирали їй зап'ястки, зволожували чоло, масажували ступні. У повітрі стояв різкий запах одеколону й оцту з якимись незнайомими, непроханими підтонами – згодом вона зрозуміла, що вони йшли від тубика лубриканта.

Потім, коли вони лишилися самі, Гарун дав їй намисто з червоної стрічки з трьома золотими монетами – по одній за кожен чесноту, яку жінка принесла в цей дім: молодість, покірність, родючість. Побачивши, як вона нервується, заговорив тихо, м'яко, його голос розчинявся в темряві. Був приятний, але й гостро свідомий того, що за дверима чекають люди. Тож чоловік поспіхом роздягнув її, можливо, страшачись того, що вона знову зомліє. Вінназ не розплющувала очей, на чолі виступив піт. Вона почала рахувати: «Один, два, три... п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять...», і не замовкала, навіть коли він сказав їй припинити цю маячню.

Вінназ була неписьменна, і далі дев'ятнадцяти рахувати не вміла. Доходячи до останньої цифри, цього незламного кордону, вона набирала повітря й починала заново. Після нескінченного кола дев'ятнадцяток Гарун устав з її ліжка й пружним кроком вийшов з кімнати, залишивши двері відчиненими. До неї ввірвалася Сьюзан, увімкнула світло, не звертаючи уваги на її оголеність, на запах поту й сексу, що висів у повітрі. Перша дружина смикнула за простирадло, зірвала його з ліжка, оглянула її, вочевидь вдоволена, зникла, не сказавши ані слова. Решту вечора Вінназ провела сама, і морок лежав у неї на плечах, наче шар снігу. Коли вона згадала все це зараз, дивний звук зірвався з її вуст – це міг би бути сміх, якби за ним не ховалося стільки болю.

– Ну ж бо, – мовив Гарун. – Це не...

– Це вона придумала, так? – перебила його Вінназ. Ніколи не робила цього раніше. – Їй це щойно спало на думку? Чи ви місяцями змовляли мене за спиною?

– Ти це не серйозно.

Він здавався стривоженим, хоча, ймовірно, не так її словами, як тоном. Узявся лівою рукою пригладжувати волосинки з тильного боку правої руки, очі були скляні, спантеличені.

– Ти молода. Сьюзан старішає. Вона вже ніколи не матиме власної дитини. Зроби їй такий подарунок.

– А я? Хто зробить подарунок мені?

– Аллах, звісно ж. Він уже зробив, чи ти не бачиш? Не будь невдячною.

– Вдячною за це?

Вінназ злегка тріпотливо змахнула рукою, таким невиразним жестом, що він міг стосуватися чого завгодно – цієї ситуації або ж цього міста, у якому тепер вона вбачала просто глушину на старій мапі.

– Ти втомилася, – сказав Гарун.

Бінназ заплакала. То були не сльози люті чи обурення – сльози покори, поразки, рівнозначної втраті віри. Повітря в легенях здавалося важким, мов свинець. Вона прийшла до цього дому дитиною, а тепер мала власне дитя, та їй не було дозволено виховувати його, рости разом з ним. Вона охопила руками коліна й надовго замовкла. Тему було закрито, там і тоді, хоча насправді вона лишалася відкритою – ця рана серед їхніх життів, що ніколи не загоїться.

За вікном торговець, який штовхав візка їхньою вулицею, відкашлявся й почав вихваляти абрикоси, стиглі й соковиті. «Як дивно», – подумала Бінназ, бо ж стояла не пора солодких абрикосів, а час крижаних вітрів. Вона затремтіла, наче холод, на який торговець не зважав, просочився крізь стіни та знайшов її замість нього. Вона заплющила очі, але темрява не допомогла. Перед очима були сніжки, які збиралися в небезпечні піраміди. Вони посипалися на неї, мокрі та тверді, начинені камінцями. Один зі сніжків вдарив її в ніс, за ним полетіли інші, швидко, густо. Ще один розбив їй нижню губу. Бінназ зойкнула й розплющила очі. Це було насправді, чи наснилося? Вона обережно торкнулася носа. З нього текла кров. На підборідді так само була цівка крові. «Як дивно», – знову подумала вона. Чи ж ніхто не бачить, що їй страшенно боляче? Якщо ні, то чи значить, що все це – тільки в її голові, усе в уяві?

То була не перша її зустріч із душевною хворобою, але вона так і лишиться найяскравішою. Навіть за багато років, щоразу як Бінназ міркуватиме про те, коли і як утік, мов той нічний злодюжка через вікно, її здоровий глузд, вона повертатиметься до цієї миті, яка, здавалось, знесилила її навіки.

Того ж дня Гарун підняв немовля у повітря, розвернув до Мекки й промовив азан, заклик до молитви, їй у праве вухо.

– Ти, донько моя, яка, за волею Аллаха, буде першою з багатьох дітей під цим дахом, ти, чії очі чорні, мов ніч: я назву тебе Лейлою[6 – Лейла арабською значить ніч або сутінки.]. Але ти будеш не просто Лейлою. Я дам тобі імена моєї матері. Твоя ніне[7 – Бабуся (тур.)] була шанованою жінкою, дуже побожною. Ти теж одного дня такою станеш, я в цьому впевнений. Я назву тебе Афіфе – «Непорочна, Незаплямована». Я назву тебе Каміле – «Досконалість». Ти будеш скромною, поважною, чистою, як вода...

Гарун замовк: його гнітила думка про те, що не вся вода була чистою. Тож він додав, голосніше, ніж хотів, щоб на небі ніхто не переплутав, щоб не мати непорозумінь із Богом:

– Джерельна вода – чиста, незабруднена... Усі матері у Вані докорятимуть дочкам: «Чому ти не можеш бути такою, як Лейла?» А чоловіки казатимуть жінкам: «Чому ти не можеш народити таку дівчинку, як Лейла?»

Тим часом дитя намагалося засунути кулака до рота й кривилося щоразу, як нічого не вдавалося.

– Я так пишатимуся тобою, – вів далі Гарун. – Ти будеш віддана своїй релігії, своєму народу, своєму батькові.

Збентежена дитина нарешті усвідомила, що стиснутий кулачок завеликий, і залементувала, наче надолужуючи попереднє мовчання. Її швиденько передали Бінназ, яка, не вагаючись ні на мить, почала годувати. Пекучий біль колами розходився від сосків, подібно до того, як кружляють у небі хижі птахи.

Пізніше, коли маля заснуло, Сьюзан, яка чекала трохи на відстані, підійшла до ліжка, обережно, щоб не видати жодного звуку. Не дивлячись Бінназ в очі, забрала в матері немовля.

- Я принесу її, коли плакатиме, - сказала Сьюзан і глितнула. - Не хвилюйся. Я добре про неї піклуватимуся.

Бінназ не відповіла. Обличчя було бліде й пошарпане, як стара порцелянова тарілка. Від неї линув тільки звук дихання, слабкий, але очевидний. Її лоно, її розум, цей дім... навіть старовинне озеро, де, як подекували, топилися коханці з розбитими серцями - усе здавалося висохлим, спустошеним. Усе, крім її набряклих, болючих грудей, з яких цівками текло молоко.

Тепер, залишившись у кімнаті наодинці з чоловіком, Бінназ чекала, коли він заговорить. Їй хотілося почути не вибачення, а визнання несправедливості щодо неї й страшного болю, який ця несправедливість їй заподіяла. Але Гарун мовчав. Так і вийшло, що дівчинку, яка народилася в родині з одного чоловіка та двох дружин 6 січня 1947 року в містечку Ван, «Перлині Сходу», назвали Лейла Афіфе Каміле. Такі самовпевнені імена, величні, недвозначні. Помилкові, як виявиться згодом. Бо якщо ніч в її очах була правдою, пасуючи до імені Лейла, то скоро стане зрозуміло, що інші імена їй не годяться.

Для початку вона була не бездоганною; численні недоліки підземними струмками перетинали її життя. Насправді вона стала ходячим утіленням недосконалості - коли навчилася ходити. А щодо чистоти - час покаже, що, хай і не з її вини, на цьому вона так само не зналася.

Вона мала бути Лейлою Афіфе Каміле, повною чеснот і гідності. Але за багато років, коли вона з'явиться в Стамбулі, самотня й без копійки; коли вперше побачить море й чудуватиметься тому, як тягнеться до виднокола цей синій обшир; коли помітить, що її кучері у вологому повітрі перетворюються на кучерявий пух; коли одного ранку прокинеться в чужому ліжку поруч із чоловіком, якого раніше не бачила, і в грудях буде так важко, наче вона вже ніколи не зможе набрати повітря; коли її продадуть до борделю, де вона муситиме займатися сексом з десятьма-п'ятнадцятьма чоловіками щодня в кімнаті із зеленим пластиковим відерцем на підлозі, у яке збиратиметься вода зі стелі, щоразу, як дощитиме... Задовго після всього цього вона буде відома п'ятьом найліпшим друзям, одному вічному коханню й численним клієнтам як Лайла Текіла.

Коли чоловіки питали (а це було часто), чому вона називається Лайлою, а не Лейлою - чи не для того, щоб здаватися більш екзотичною та американською, вона сміялася й казала, що якимось пішла на базар і зміняла «е» етичності на «а» авантюризму, та й по всьому.

Зрештою, газетам, які писали про її вбивство, було до цього байдуже. Більшість навіть не називала її імені, вдовольняючись ініціалами. Майже всі статті супроводжувала та сама фотографія - один із невпізнаваних старих знімків Лайли, ще зі шкільних років. Авжеж, редактори могли б узяти свіжіше фото, хай навіть і з поліцейських архівів, якби не турбувалися тим, що яскравий макіяж та підозріле декольте Лайли можуть образити тонкі почуття народу.

Про її смерть говорили й по національному телебаченню ввечері 29 листопада 1990 року. Ця новина йшла одразу за довгою розповіддю про те, що Рада Безпеки ООН санкціонувала військове вторгнення до Іраку; сюжетом про сумні наслідки відставки Залізної леді в Британії; розкриттям напружених стосунків між Грецією та Туреччиною, що встановилися слідом за спалахами насильства в Західній Фракії, розгромами крамниць етнічних

турків та взаємним вигнанням консулів, турецького з Комотіні, а грецького зі Стамбула; новиною про злиття футбольних ліг Західної та Східної Німеччини після об'єднання двох держав; сюжетом про скасування конституційної вимоги до одружених жінок мати дозвіл чоловіка на роботу поза домом і заборони куріння на рейсах «Турецьких авіаліній», попри палкі протести курців.

Ближче до кінця випуску новин унизу екрана прокрутилася жовта стрічка: «У міському смітнику знайдено тіло вбитої повіі – четверте за місяць. Серед секс-працівниць Стамбула наростає паніка».

Дві хвилини

За дві хвилини після зупинки серця розум Лайли пригадав два контрастні смаки: лимон і цукор.

Червень 1953 року. Вона побачила себе шестирічною, з гривою каштанових кучерів навколо тендітного блілого личка. Попри неабиякий апетит, особливо до фісташкової пахлави, кунжутного грильязу та пряних страв, дівчинка була худа, мов тростинка. Єдина дитина. Самотня дитина. Невгамовна, жвава, завжди трохи неуважна, вона котилася через дні життя, мов шахова фігурка, яка впала на підлогу, і їй залишалося тільки вибудовувати складні ігри для себе одної.

Будинок у Вані був такий величезний, що навіть шепіт відлунював між його стінами, на яких, мов у печері, танцювали тіні. Довгі, закручені сходи вели з вітальні до другого поверху. Вхід був прикрашений кахлями зі стількома малюнками, що від них голова йшла обертом: павичі хизуються розкішним пір'ям; головки сиру й плетені буханці лежать біля келихів з вином; рубіново всміхаються на тарелях надрізані гранати; соняшники в полі спрагло тягнуться до сонця, що рухається небом, наче коханці, які знають, що ніколи не отримають жаданої любові. Лейлу зачаровували ці зображення. Деякі кахлі були потріскані, щербаті, інші почасти вкриті грубим тиньком, через який проглядали барвисті контури малюнків. Дівчинка підозрювала, що, зібрані разом, вони мають оповідати якусь старовинну історію, але як не намагалася, не могла уявити, що ж це могло бути.

Уздовж коридорів стояли в позолочених нішах олійні лампи, лійові свічки, керамічні миски та інші декоративні дрібниці. Підлоги повністю встеляли килими з китицями – афганські, перські, курдські й турецькі, найрізноманітніших візерунків і відтінків. Лейла, бувало, ліниво блукала кімнатами, притискала ці речі до грудей, торкалася поверхонь, то гладеньких, то колючих, покладаючись на дотик, мов сліпа. Деякі куточки будинку були вщерть захарашені, але навіть там вона дивним чином відчувала порожнечу. У головній вітальні бив високий підлоговий годинник, хитав мідним маятником туди-сюди – його дзвін був надто голосним, надто радісним. Лейла часто помічала, що їй дере в горлі, і хвилювалася, що могла десь вдихнути стародавній пил – хоч і знала, що всі дрібниці сумлінно відчищалися, натиралися й наглянсовувалися. Щодня приходила прибиральниця, раз на тиждень влаштовували «велике прибирання». На початку й наприкінці кожного сезону – ще більше. А якщо й пропускала якась пляма, тітонька Бінназ помічала її й відтирала содою, вимоглива до того, що називала «біліше від білого».

Мати розповідала, що цей будинок належав вірменському лікарю та його дружині. Вони мали шістьох дочок, які полюбили співати й мали різні голоси – від дуже низького до дуже високого. Лікар був дуже популярний

і час від часу дозволяв пацієнтам пожити в його родині. Він уперто вірив, що музика може зцілити навіть найстрашніші рани людської душі, і змушував усіх пацієнтів грати на музичних інструментах, незважаючи на наявність таланту. Поки вони грали (деякі – жалюгідно), його доньки співали в унісон, і весь будинок похитувався, наче пліт у морі. Усе це було ще до Першої світової війни. Скоро після неї вони просто зникли, покинули все. Лейла не розуміла, куди вони зникли й чому не повернулися. Що сталося з ними, з лікарем та його сім'єю, з усіма тими інструментами, що колись були могутніми, високими деревами?

Тоді в будинку оселився разом із ріднею дід Гаруна Махмуд, впливовий курдський ага[8 – Поважне звертання в Оттоманській імперії.]. Дім він отримав у винагороду від оттоманського уряду за роль, яку відіграв у депортації вірменів. Рішучий, цілеспрямований, він не вагаючись виконував накази зі Стамбула. Якщо можновладці вирішили, що цілий народ зрадливий і його слід відіслати в пустелю біля міста Дер Зор, де вижити можуть лише одиниці, то так і має бути, навіть якщо йдеться про добрих сусідів і давніх приятелів. Таким чином довівши вірність державі, Махмуд став важливою людиною; місцеві захоплювалися досконалою симетрією його вусів, сяйвом чорних шкіряних чобіт, громоподібним голосом. Вони поважали його так, як споконвіку поважають жорстоких і владних людей – із надміром страху й без жодної крихти любові.

Махмуд наказав, щоб усе в домі лишалося, як є, і так воно певний час і було. Але ширилися чутки, що до від'їзду з міста вірмени, не маючи змоги забрати цінні речі з собою, заховали десь поблизу горщики з монетами та скрині з рубінами. Тож скоро Махмуд із родичами взялися копати: у саду, у дворі, у підвалах... Жоден клаптик землі не лишився на місці. Та не знайшовши нічого, вони почали пробивати стіни, навіть не думаючи про те, що хоч би й натрапили на скарби, то ті ім однаково не належать. Коли копачі здалися, будинок перетворився на купу каміння, і його довелося відбудувувати наново. Лейла знала, що її батько, який ще малим бачив це безумство, досі вірив, що десь лежить скринька із золотом і несказанні багатства чекають зовсім поруч. Іноді, лягаючи спати й заплющуючи очі, вона мріяла про коштовності, які мерехтіли вдалині, мов світляки понад літньою лукою.

Не те щоб у тому ніжному віці Лейлу цікавили гроші. Їй значно більше подобалося мати в кишені шоколадку з горіхами чи жувальну гумку «Замбо», на обгортці якої зображена чорношкіра жінка у величезних круглих сережках. Батько замовляв ці смаколики для неї аж у Стамбулі. Мала із заздрістю відзначала, що все нове й цікаве було в Стамбулі, місті дивовиж та чудес. І вона обіцяла собі, що колись неодмінно поїде туди, і ховала цю обіцянку від усіх, як устриця приховує перлину.

Лейла тішилася, влаштовуючи чаювання для ляльок, споглядаючи, як плаває в холодних струмках форель, і вдивляючись у візерунки на килимах, поки вони не оживали; та понад усе вона любила танцювати. Хотіла колись стати уславленою танцівницею живота. Батько страшенно розлютився б, якби дізнався про цю її фантазію, про те, як ретельно вона вимальовувала в уяві деталі: іскристі лелітки, спідниці з монет, клацання й дзенькіт сагатів на пальцях; тряски й вихляння стегнами під «ра-та-тат» барабана-келиха – дарбуки; зачарування публіки, яка чимраз голосніше плескає, рівно, в такт; швидкі обертання в захопливому фіналі танцю. Від самих думок про це серце билосся частіше. Та баба завжди казав, що танці – це один із багатьох давніх способів шайтана збивати людей з дороги. Диявол спочатку спокушає слабких та емоційних жінок п'янкими парфумами та блискучими цяцьками, а тоді через жінок вабить до своєї пастки й чоловіків.

Як дуже престижний кравець, баба створював модне вбрання алафранга[9 - У період Оттоманської імперії (1299-1922) існував поділ культурних явищ на алатюрка (старомодний, традиційний турецький стиль) та алафранга (сучасний стиль, сформований під впливом західної культури).] для дам - пишні сукні, сукні-футляри, спідниці-сонце, блузи з комірцем «Пітер Пен», топи з комірцем-хомутом, штани капрі. Дружини офіцерів, держслужбовців, прикордонних інспекторів, залізничних інженерів і торговців спеціями були його постійними клієнтками. Він також продавав різноманітні капелюшки, рукавички та берети - стильні, шовкові, яких ніколи не дозволив би носити жінкам власної родини.

Тож Лейлин батько заперечував танці, і мати так само - хоча дівчинка помічала, що, коли навколо нікого не було, її переконання ставали не такими впертими. Коли вони залишалися вдвох, мати взагалі була іншою. Дозволяла Лейлі розплітати, розчісувати й заплітати своє руде від хни волосся, втирати швидко танучий крем у зморшкувате обличчя, наносити на вії вазелін із товченим вугіллям, щоб вони були темніші. Мати була не скупа на обійми й теплі слова для доньки, вони разом робили яскраві помпони найрізноманітніших кольорів, нанизували каштани на вервечки, грали в карти - та в присутності інших вона нічого такого не робила. І особливо стримувалася, коли десь поруч була тітонька Вінназ.

- Якщо твоя тітонька побачить, як нам весело, їй стане дуже сумно, - казала мати. - Не треба цілувати мене перед нею.

- Але чому?

- Ну, вона ніколи не мала дітей. Ми ж не хочемо розбити їй серце, правда?

- Нічого, матусю. Я можу цілувати вас обох.

Мати діставала сигарету.

- Не забувай, душе моя, твоя тітонька нездорова - і її мати так само. Це в них у крові. Спадкове божевілля. Вочевидь, у кожному поколінні виявляється. Маємо бути обачні й не засмучувати її.

Коли тітонька засмучувалася, вона мала схильність себе кривдити. Видирала жмутки волосся, роздряпувала обличчя, щипала себе так сильно, що аж кров виступала. Мати розповідала, що того дня, коли вона народила Лейлу, тітонька, яка чекала біля дверей, сильно вдарила себе в обличчя - чи то із заздощів, чи з якоїсь іншої збоченої причини. Коли її питали про те, навіщо це зробила, вона заявила, що торговець абрикосами кидався в неї сніжками з вулиці через вікно. Абрикоси, у січні! Абсолютна маячня. Вони всі побоювалися за її притомність. Мала слухала цю історію з нажаханим зачаруванням, як і багато інших, що їй так часто розповідали.

Утім, шкода, якої собі завдавала тітонька, не завжди здавалася навмисною, бо ж вона була незграбна, мов маля, яке робить перші кроки. Вона обпікалася об розжарені сковорідки, забивалася об меблі колінами, випадала з ліжка уві сні, різалася розбитим склом. Усе її тіло вкривали сумні синці й запалені, люті шрами.

Емоції тітоньки коливалися, мов маятник підлогового годинника. У деякі дні вона була невтомна, повна сил, носилася від справи до справи. Затято підмітала килими, витирала всюди пил, кип'ятила білизну, яку випрала напередодні, годинами натирала підлогу й оббризувала весь дім смердючими дезінфікувальними засобами. Руки в неї були грубі й потріскані, шкіра не ставала м'якша, хай як регулярно вона натирала їх баранячим жиром. Та й як вони могли не бути грубі, якщо вона намивала їх десятки разів на день, усе одно переконана, що вони недостатньо чисті. Як і все інше, насправді.

А в інші дні вона була така виснажена, що ледве ворушилася. Здавалося, що їй важко навіть дихати.

Утім, також траплялися й дні, коли тітонька здавалася цілковито безтурботною. Розслаблена й сяйлива, вона годинами бавилася з Лейлою в саду. Вони вішали смужки тканини на гілки яблунь, обважнілі від цвіту, і називали їх балеринками; непоспіхом плели кошики з верби чи вінки з маргариток; обв'язували стрічками роги барана, якого мали принести в жертву на свято. Якось вони потай перерізали мотузку, якою тварина була прив'язана до сараю. Та баран не втік, як вони планували. Поблукав там і тут у пошуках свіжої трави й повернувся на те саме місце: знайомий полон був йому ближчий за дивний поклик свободи.

Лейла з тітонькою любили робити собі сукні зі скатертин і розглядати жінок у журналах, наслідуючи їхні прямі спини й упевнені усмішки. З усіх моделей та акторок, яких вони розглядали, одна викликала в них найбільший захват: Рита Гейворт. Її вії були схожі на стріли, а брови – на луки; талія в неї була вужча за чайну склянку, а шкіра – гладенька, мов шовкова пряжа. Вона могла б стати відповіддю на молитви всіх оттоманських поетів, якби не крихітна помилка: Рита Гейворт народилася не в той час і надто вже далеко, в Америці.

Хай як їх цікавило життя Рити Гейворт, вони могли тільки роздивлятися її фото, позаяк жодна з них не вміла читати. На Лейлу ще чекала школа, а от тітка ніколи не вчилася. У селищі, у якому росла тітонька Бінназ, школи не було, а батько не дозволяв їй щодня ходити з братами розбитою дорогою до міста й назад. Взуття на всіх не вистачало, та й однаково вона мусила дбати про молодших.

На відміну від тітоньки, мати була письменна й пишалася цим. Вона могла читати рецепти з книжки, гортати настінний календар і навіть розбирати статті в газетах. Саме вона розповідала їм про те, що відбувалося у світі: у Єгипті група військових проголосила державу республікою; в Америці стратили пару за звинуваченням у шпигунстві; у Східній Німеччині тисячі людей вийшли маршем проти політики уряду, і їх розігнали радянські окупанти; а в Туреччині, далеко у Стамбулі, який іноді здавався зовсім іншою країною, проводився конкурс краси, де молоді жінки позували на подіумі в самих цільних купальниках. На вулицях ішли релігійні протести проти аморальності цього шоу, та організатори були рішуче налаштовані продовжувати. Вони заявили, що нації стають цивілізованими завдяки трьом фундаментальним речам: науці, освіті та конкурсам краси.

Коли Сьюзан читала такі новини вголос, Бінназ швидко відверталася. У лівій скроні пульсувала вена – мовчазний, але невтомний сигнал страждання. Лейла співчувала тітці – у вразливості цієї жінки було щось знайоме, навіть утішне. Але так само вона відчувала, що в цьому не може надовго залишатися на боці тітоньки. Їй уже не терпілося піти до школи.

Десь за три місяці до того Лейла знайшла за шафою з кедра нагорі сходів розхитані дверцята. Хтось не до кінця зачинив їх, запрошуючи до будинку прохолодний вітерець з ароматом дикого часнику, що ріс край дороги. Відтоді вона майже щодня виходила на дах.

Дивлячись на місто, що розгорнулося внизу, нашорошуючи вуха, щоб почути крик орла-карлика, який кружляє над блискучим озером удаліні, чи клетотіння фламінго, що шукають поживи на міліні, чи цвірінчання ластівок, які носяться між вільхами, вона була впевнена, що так само зможе полетіти, якщо тільки спробує. Що ж потрібно для того, щоб відростити крила й злетіти в небо, вільно, легко? У тих краях було повно

чапель, білоголових качок, чорнокрилих куликів-довгоногів, зябликів із малиновими крилами, очеретянок, білогорлих рибалочок та султанок. Пара лелек заволоділа димарем, збудувала там чудовезне гніздо, по одній гілочці за раз. Тепер їх не було, але дівчинка знала, що одного дня вони повернуться. Тітонька казала, що лелеки віддані спогадам, не те що люди. Якщо вже місце стало «домом», вони повертатимуться, навіть за тисячі кілометрів.

Щоразу, побувавши на даху, мала навшпиньки спускалася вниз, так, щоб її не помітили. Не сумнівалася в тому, що коли мати спіймає, то це буде халепа.

Але того дня, у червні 1953 року, мати була надто зайнята й не звертала на дитину уваги. У домі було повно гостей – самі жінки. Таке траплялося двічі на місяць, у день читання Корану та в день видалення волосся з ніг. У першому випадку приходив літній імам і виголошував проповідь або ж зачитував уривок зі священної книги. Жінки району збиралися й слухали його, мовчки та шанобливо, стуливши коліна й накривши голови, занурившись у думки. Якщо хтось із дітлахів, які тинялися поблизу, наважувався хоча б пискнути, йому одразу ж затикали рота.

У день депіляції все було прямо протилежним. Без чоловіків жінки збиралися дуже відверто. Вони розвалювалися на диванах, розставивши ноги, голорукі, з сяючими від прихованого бешкету очима. Невтомно теревенячи, приправляли балачки лайками, від яких наймолодші червоніли, мов дамаські троянди. Лейлі не вірилося, що ці дикі істоти були тими самими людьми, які так незворушно завмирили, слухаючи імама.

Сьогодні знову настав день видаляти волосся. Жінки зайняли всю вітальню, вмостилися на килимах, ослінчиках і стільцях із тарілками тістечок та склянками чаю в руках. Нудкий запах линув із кухні, де на плиті булькала суміш з лимона, цукру й води. Коли вона буде готова, усі швидко й зосереджено візьмуться за діло, і кривитимуться, здираючи зі шкіри липкі смужки. Але поки що біль міг зачекати і можна було попліткувати та побенкетувати.

Спостерігаючи за жінками з коридору, Лейла зачаровано шукала в їхніх руках та спілкуванні натяки на власне майбутнє. Тоді вона була переконана, що виросте такою самою, як вони: до ноги чіпляється малий, на руках немовля, треба слухатися чоловіка й наводити порядок у домі. Таким мало бути її життя. Мати розповіла, що, коли вона народилася, повитуха закинула пуповину на дах школи, щоб дівчинка стала вчителькою, але баба цього не хотів. Більше не хотів. Не так давно він зустрів шейха, який пояснив йому, що жінці краще сидіти вдома, а в ті рідкісні моменти, коли конче необхідно вийти, вона має повністю закриватися. Ніхто не хоче купувати томати, які вже помацали й почавили інші покупці. Краще їх ретельно упаковувати та зберігати. Так само і з жінками – казав шейх. Хіджаб був їхньою упаковкою, латами, що захищали від непристойних поглядів та небажаних доторків.

Так мати й тітонька почали покривати голови, на відміну від більшості сусідських жінок, які дотримувалися західної моди, носили пишні короткі зачіски, завивали волосся перманентом чи збирали елегантними гульками, як Одрі Гепберн. Мати, виходячи, завжди вдягала чорну чадру, а от тітонька вибирала яскраві шифонові шалики, зав'язувала їх під підборіддям. Обидві ретельно стежили за тим, щоб жодне пасмо волосся не вибивалося. Лейла була певна, що скоро піде їхніми слідами. Мати сказала, що, коли настане цей день, вони разом підуть на базар і куплять їй найгарнішу хустку на голову та довгий халат до пари.

– А можна під ним носити костюм для танцю живота?

- Дурненька, - усміхнулася їй мати.

Задумана Лейла навшпиньки пройшла повз вітальню, прямуючи до кухні. Мати гарувала там від ранку - пекла буреки[10 - Анатолійська випічка з начинками.], кип'ятила чай і готувала суміш. Лейла ніяк не могла зрозуміти, як хтось може марнувати таку солодку смакоту на волохаті ноги, замість їсти, як вона сама.

На кухні вона з подивом побачила, що там не порожньо. Біля столу стояла тітонька Бінназ із довгим, зазубреним ножом, у якому відбивалося пообіднє сонце. Лейла злякалася, що вона може завдати собі шкоди. Тітонька мала бути особливо обачна, бо ж не так давно оголосила, що вона при надії - знову. Ніхто не говорив про це, страшачись назар - зурочення. Пригадуючи попередні випадки, Лейла знала, що, коли вагітність тітоньки стане помітною, дорослі навколо поводитимуться так, наче її живіт росте від апетиту чи хронічного здуття. Поки що все було саме так: що більшою ставала тітонька, то менше її помічали. Усе одно, що вона зникала з їхніх очей, вицвітала, мов фото, залишене на асфальті під нещадним сонцем.

Лейла обережно зробила крок уперед і стала, спостерігаючи.

Тітонька схилилася над купою чогось, схожого на салат, і наче не помічала її. Вона дивилася на газету, що лежала на столі, і очі пронизливо горіли на блідому обличчі. Зітхнувши, вона схопила жменю салату й почала ритмічно шинкувати листя на дошці. Ніж рухався так швидко, що перетворився на розмиту пляму.

- Тітонько?

Рука зупинилася.

- Гм-м.

- На що ти дивишся?

- На солдатів. Чула, вони повертаються.

Бінназ вказала на знімок у газеті, і на мить вони завмерли, вдивляючись у підпис, намагаючись щось зрозуміти серед чорних крапок та закарлючок, які вишикувалися, мов піхотний батальйон.

- О, то це твій брат скоро буде вдома.

Тітонька мала брата, якого відправили до Кореї у складі п'ятитисячного турецького війська. Воно допомагало американцям, підтримуючи хороших корейців у боротьбі з поганими корейцями. Зважаючи на те, що турецькі солдати не говорили ані англійською, ані корейською, а американські солдати, певно, були такими ж невігласами в усіх мовах, крім власної, дитина дивувалася тому, як же вони спілкувалися, усі ті чоловіки з рушницями та пістолетами, а якщо не спілкувалися, то як тоді розуміли один одного? Але зараз такі питання були не на часі. Натомість вона широко всміхнулася.

- Ти, певно, так радієш!

Обличчя тітоньки спохмурніло.

- Чого б це? Хтозна коли його побачу, якщо побачу взагалі. Стільки часу минуло. Мої батьки, брати й сестри... давно нікого з них не бачила. Вони не

мають грошей на подорож, а я не можу поїхати до них, хай і скучила за родиню.

Лейла не знала, що на це відповісти. Вона завжди вважала їх самих тітоньчиною родиню. Та, як послужлива дитина, вирішила змінити тему.

- Ти готуєш частування для гостей?

Говорячи це, вона дивилася на порубаний салат на дошці й помітила серед зелені щось таке, від чого зойкнула: рожеві хробаки, деякі розрізані на шматки, а деякі цілі, звивисті.

- Фу, що це таке?

- Це для діток. Їм сподобається.

- Для діток?

Лейла відчула, як усередині все стиснулося.

Вочевидь, мати мала рацію: тітонька хвора на голову. Мала опустила очі й побачила, що тітонька боса, ступні в неї потріскані й закруглі, наче вона кілька кілометрів ішла сюди пішки. Лейла зачепилася за цю думку: може, тітонька сновида, яка щонаочі зникає в шурхотливій темряві, а на світанку поспішає додому, і в прохолодному повітрі її подих стає парюю. Може, вона прослизає у ворота саду, забирається нагору по трубі, перестрибує перила балкона й прокрадається у свою спальню, не розплющуючи очей. Що як одного разу вона не згадає дороги додому?

Якщо тітонька мала звичку блукати вулицями уві сні, баба мусив би про це знати. На жаль, Лейла не могла його спитати - ця тема, як і багато інших, була зовсім недоступна. Дівчинку турбувало те, що, поки вони з матір'ю спали в одній кімнаті, батько ночував з тіткою в іншій, нагорі. Коли вона запитала в матері, чому так, та відповіла, що тітонька боїться лишатися сама, бо уві сні бореться з демонами.

- Ти це істимеш? - спитала Лейла. - Тобі від цього стане зле.

- Я? Ні! Кажу ж тобі, це для діток. - Погляд Бінназ був несподіваний, як сонечко, що сідає на палець, і такий же ніжний. - Хіба ти їх не бачила? Там, на даху. Я думала, ти там часто буваєш.

Лейла здивовано звела брови. Вона й не підозрювала, що тітка може навідуватися до її потайної схованки. Та її це не стривожило. У тітоньці було щось подібне до привида: вона не володіла речами, а просто пропливала крізь них. У будь-якому разі, дівчинка знала, що на даху не було жодних дітей.

- Ти мені не віриш, так? Думаєш, що я божевільна. Усі вважають мене божевільною.

У голосі жінки було стільки болю, стільки туги зібралося в її прекрасних очах, що це заскочило Лейлу. Соромлячись своїх думок, вона спробувала виправитися.

- Неправда. Я тобі завжди вірю!

- Упевнена? Це дуже серйозно - вірити в когось. Не можна легковажити такими словами. Якщо справді так думаєш, то мусиш підтримувати цю людину, хай що станеться. Навіть коли інші говорять про неї жахливі речі. Ти на це спроможна?

Дитина кивнула, радо приймаючи виклик.

Утішена тітонька всміхнулася:

- Тоді розповім тобі велику таємницю. Обіцяєш нікому не говорити?

- Обіцяю, - негайно сказала Лейла.

- Сьюзан тобі не мати.

Дівчинка вибалушила очі.

- Хочеш знати, хто твоя справжня мати?

Тиша.

- Це я тебе народила. День був холодний, але на вулиці торговець продавав солодкі абрикоси. Дивина, еге ж? Якщо вони дізнаються, що я тобі розповіла, то повернуть мене в селище, а може, і замкнуть у психіатричній лікарні, і ми більше ніколи не побачимося. Розумієш?

Мала кивнула з незворушним обличчям.

- Добре. Тоді тримай ротика на замку.

Тітонька повернулася до роботи, щось мугикаючи собі під ніс. Булькання в казані, теревені жінок у вітальні, клацання чайних ложок об склянки... Навіть баран у садку радо долучився до загального хору меканням.

- У мене є ідея, - раптом сказала Бінназ. - Коли до нас наступного разу придуть гості, покладемо їм хробаків у суміш. Уявляєш, як усі ці жінки тікатимуть з дому напівголі, і хробаки чіплятимуться їм до ніг!

Вона так реготала, що сльози виступили на очах. Похитнулася назад, зачепила кошик і перевернула його - картопля розсипалася на всі боки.

Лейла всміхнулася, не бажючи того, і спробувала розслабитися. Це мусить бути жарт. Як інакше? Ніхто в родині не сприймав тітоньку серйозно, то чому вона має це робити? Тітоньчині зауваження значили не більше за краплини роси на холодній траві чи зітхання метелика.

Там і тоді Лейла вирішила забути почуте. Авжеж, це було б правильно. Але зерно сумніву вже було посіяно. Якась її частина хотіла розкрити правду, до якої інша частина не була готова і, може, ніколи й не буде. Вона не могла не відчувати, що щось між ними залишилося невирішеним, наче заплутане повідомлення на радіохвилі, яку погано чути, - уривки слів, з яких не вдається сформувавши нічого зрозумілого.

Десь за пів години після цього Лейла всілася на даху, звисивши ноги з краю, як довгі сережки, і стискаючи ложку з цукровою сумішшю. Хоча дощу вже кілька тижнів не було, цегла була слизька, тож рухалася дівчинка обережно, знаючи: якщо впаде, може щось собі зламати, а навіть як і не зламає, з цим цілком упорається мати.

Доївши частування із зосередженістю циркача на канаті, Лейла повільно рушила до дальнього краю даху, куди нечасто зазірала. Зупинилася на півдорозі й уже збиралася розвернутися назад, коли щось почула - тихе, здавлене, наче метелик б'ється об скло ліхтаря. Тоді звук посилювався.

Тисячі метеликів. Зацікавившись, вона пішла на звук. І там, за купою коробок, у великій плетеній клітці сиділи голуби. Багато голубів. З обох боків клітки стояли миски зі свіжою водою та їжею. Газети внизу були трохи заляпані послідом, але загалом там було чисто. Хтось добре дбав про них.

Мала засміялася й заплескала в долоні. Усередині здійнялася хвиля ніжності, лагідно піднялася до горла, наче бульбашки її улюбленого напою – газозу[11 – Газоз – підсолоджена газованка.]. Тітонька викликала бажання її оберігати, попри всі свої слабкості, а може, і завдяки їм. Але це почуття скоро перекрила хвиля збентеження. Якщо тітонька Бінназ мала рацію щодо голубів, то в чому іще вона мала рацію? Що як вона й справді її мати? У них однакові кирпаті носи, обидві чхають, шойно прокинуться, наче від алергії на ранкове світло. Також у них спільна звичка насвистувати, намазуючи на тост масло та джем, і випльовувати кісточки винограду чи томатні шкоринки. Вона спробувала пригадати, що ще вони мають спільного, але постійно поверталася до однієї думки: усі ці роки вона боялася циганів, які крадуть малих дітей і перетворюють їх на жебраків з порожніми очима, але можливо, ті, кого варто було боятися, жили в її домі. Може, це вони висмикнули її з материних рук?

Уперше вона змогла відсторонитися й подивитися на себе та свою сім'ю збоку, і від побаченого стало незатишно. Лейла завжди вважала їх нормальною родиною, яких повно по всьому світу. Тепер вона не була в цьому впевнена. Що як вони інакші за своєю природою? Вона ще не розуміла, що дитинство закінчується не тоді, коли статеве дозрівання змінює тіло, а коли розум може подивитися на життя збоку.

Лейла запанікувала. Вона любила матір і не хотіла думати про неї погано. Баба вона теж любила, хай часом і побоювалася. Міцно охопивши себе руками, набираючи повні легені повітря, вона міркувала над своєю бідю. Їй було неясно, у що тепер вірити, у якому напрямку рухатися; наче заблукала в лісі, і стежки попереду стрибали й множилися перед очима. Хто з рідних був надійніший – батько, мати чи тітка? Дівчинка роззирнулася, наче шукала відповіді. Усе було незмінне. Але нічого вже не буде, як раніше.

Смак лимону й цукру танув у неї на язичку, і так само танули до збентеженості почуття. Багато років по тому вона пригадуватиме це як мить, коли вперше усвідомила, що речі не завжди такі, якими здаються. Так само, як кисле ховається за солодким чи, навпаки, у кожному притомному глузді є часточка безумства, а в глибинах божевілля завжди мерехтить зерно ясності.

До того дня вона дбала, щоб не виявляти любові до матері в присутності тітоньки. Відтепер доведеться так само приховувати від матері любов до тітки. Лейла зрозуміла, що ніжність завжди треба ховати, бо такі почуття можна показувати тільки за зачиненими дверима, а після того ніколи про це не згадувати. Дорослі навчили її тільки такої любові, і ця наука матиме для неї тяжкі наслідки.

Три хвилини

Минуло три хвилини, відколи серце Лайли зупинилося, і вона згадала каву з кардамоном – міцну, темну, насичену. Цей смак завжди асоціювався в неї з вулицею борделів у Стамбулі. Дивно, що після спогадів дитинства їй згадалося саме це. Але пам'ять людини нагадує нічного гуляку, який

забагато випив: хоч як намагається, але рухатися прямо не може. Її носить заплутаним лабіринтом, часто нудотними зигзагами, глуху до голосу розуму й спроможну розвалитися взагалі.

Отже, Лайла згадала вересень 1967 року. Сліпий завулок біля пристані, зовсім поруч з портом Каракой, біля Золотого Рогу, що розкинувся між рядами легальних борделів. Поблизу були вірменська школа, грецька церква, синагога сефардів, обитель суфіїв, православна каплиця – залишки минулого, яке ніхто вже не згадував. Колись це був квітучий торговий набережний район, де жили заможні спільноти левантійців [12 – Левант – узагальнена назва країн східної частини Середземномор'я (Сирія, Ліван, Ізраїль, Йорданія, Палестина, Кіпр).] та юдеїв, пізніше – центр банкової й корабельної справи Оттоманської імперії, та сьогодні тут проводилися зовсім інші операції. Вітер носив приглушені повідомлення, переходили з рук у руки щойно отримані гроші.

Припортовий район завжди був таким людним, що пішоходи мусили бокувати, наче краби. Молоді жінки в коротких спідницях ходили попід руку; водії гукали їх з вікон автомобілів; туди-сюди метушливо бігали підмайстри з кав'ярень із тацями, повними маленьких склянок; туристи згиналися під вагою наплічників і роззиралися так, наче щойно прокинулися; чистильники взуття калатали щітками по мідних ящиках, обклеєних фотографіями акторок – скромними зовні й оголеними всередині. Торговці чистили солоні опірки, чавили сік, смажили нут і горлали один на одного, поки автомобілісти просто так натискали на клаксони. Запахи тютюну, поту, парфумів, смаженої їжі та час від часу марихуани, хай і нелегальної, змішувалися з солоним морським повітрям.

Бічні вулиці й провулки нагадували паперові ріки. Плакати соціалістів, комуністів і анархістів вкривали стіни, запрошуючи пролетаріат та селянство долучитися до майбутньої революції. Тут і там вони були пошматовані й розмальовані крайніми правими слоганами та їхнім символом – вовком, що вие всередині півмісяця. Двірники з пошарпаними віниками та втомленими поглядами збирали сміття: їх знесилювало розуміння того, що щойно вони відвернуться, на землю полетять нові брошури.

За кілька хвилин ходьби від порту, біля проспекту, що круто спускався з пагорба, лежала вулиця борделів. Від зовнішнього світу її відділяли залізні ворота, що потребували фарби. Перед ними відстоювали восьмигодинні зміни поліцейські. Деякі з них відверто ненавиділи свою роботу: вони з презирством ставилися до цієї розпусної вулиці та всіх, хто ступав на неї: і до чоловіків, і до жінок. У їхній грубій поведінці ховався німий докір, і вони не зводили очей з чоловіків, які скупчувалися біля воріт, прагнучи ввійти, але не бажаючи стояти в чергу. Дехто з поліцейських ставився до цього, як до будь-якої роботи, на якій вони позмінно виконували те, що мусили, а інші потай заздрили відвідувачам і мріяли помінятися з ними місцями, хай лише на кілька годин.

Бордель, у якому працювала Лайла, був одним із найстаріших у районі. Самотня люмінесцентна лампа мигтіла біля входу із силою тисячі сірників, які один за одним спалахували й вигоряли. У повітрі стояв запах дешевих парфумів, крани густо вкривав вапняковий наліт, а на стелях були липкі коричневі плями від нікотину та смоли, що зібралися за багато років куріння. Витончене мереживо тріщин вкривало стіни біля фундаменту – тонке, мов судини в налитому кров'ю оці. Під піддашком, одразу за вікном Лайли, висіло порожнє осине гніздо – кругле, таємниче, подібне до паперу. Потайний всесвіт. Час від часу вона відчувала гостре бажання торкнутися його, розламати, відкрити досконалу архітектуру, але щоразу казала собі, що не має права бентежити те, що природа задумала цілісним.

Це був уже другий її бордель на цій вулиці. У першому було так нестерпно, що ще до кінця року вона зробила те, на що не наважувався ніхто ані до неї, ані після: зібрала нечисленні пожитки, вдягнула єдине своє пальто й пішла шукати прихистку в сусідньому борделі. Ця новина розділила вулицю на два табори: одні казали, що Лайлу треба негайно повернути на попереднє місце, інакше всі матусині доньки почнуть робити так само, порушуючи неписаний кодекс цього ремесла, і весь бізнес покотиться до дідька; інші ж переконували, що по совісті, коли людина впала в такий відчай, що пішла шукати захисту, то слід їй його надати. Зрештою, мадам другого борделю, вражена Лайлиною відвагою й перспективою нового заробітку, який та могла принести, відчула до неї приязнь і прийняла, як свою. Але спочатку заплатила кругленьку суму колезі, широко вибачилася перед нею й пообіцяла, що такого більше не станеться.

Нова мадам була жінкою з поважними формами, рішучою ходою й нафарбованими щоками, що звисали, мов шматки розтягнутої на вичинку шкіри. Вона мала звичку звертатися до кожного чоловіка, який з'являвся в будинку, «мій паша», байдуже, чи то був постійний клієнт, чи ні. Раз на кілька тижнів вона відвідувала перукарню «Посічені кінці», де їй фарбували волосся в різні відтінки блонду. Широко розставлені, вирячені очі надавали їй обличчю виразу постійної здивованості, хоча дивувалася вона нечасто. З кінчика могутнього носа розходилася павутина потрісканих капілярів, мов струмки, що стікають із гірського схилу. Ніхто не знав її справжньої імені. І повіі, і клієнти в очі називали її Солодка Ма, а позаочі – Бридка Ма. Як мадам, вона була непогана, але мала схильність до надмірності в усьому: забагато курила, забагато лаялася, забагато кричала, її взагалі було забагато для всіх – максимальна доза.

– Ми тут ще з дев'ятнадцятого століття, – любила похвалитися Бридка Ма з гордістю в голосі. – І заснував нас ніхто інший, як великий султан Абдул-Азіз.

На стіні за її столом висів портрет султана в рамі, аж поки одного дня клієнт з ультранационалістичними нахилами не дорікнув їй цим перед усіма. Він недвозначно сказав їй не верзти таких дурниць про «наших величних пращурів і наше славетне минуле».

– Чого б це султан, завойовник трьох континентів та п'яти морів, дозволив відкрити в Стамбулі будинок розпусти? – вимагав він відповіді.

Бридка Ма, затинаючись і нервово крутячи в руках носовичок, почала:

– Ну, думаю, це тому...

– Кому цікаво, що ти думаєш взагалі? Ти що, історик?

Бридка Ма звела свіжовищипані брови.

– Чи, може, взагалі професор?! – пирхнув чоловік.

Плечі Бридкої Ма опустилися.

– Нетямуща жінка не має права спотворювати історію, – сказав клієнт уже серйозно. – Краще зарубай собі на носі: в Оттоманській імперії не існувало легальних борделів. Якщо поодинокі жінки воліли нишком цим займатися, це мали б бути християнки, єврейки чи циганки-язичниці. Бо кажу тобі: жодна гідна мусульманка не погодиться на таку аморальність. Вони радше помруть з голоду, ніж погодяться продатися. Тобто так було дотепер. Сучасні часи – нескромні.

Після такої лекції Бридка Ма тихо зняла портрет султана Абдул-Азіза й замінила його на натюрморт із жовтими нарцисами та плодами цитрусів. Однак друга картина була трохи менша за першу, тож обриси рами султана так і лишилися помітними на стіні, тонкі й бліді, мов намальована в піску мапа.

Коли ж цей клієнт з'явився знову, мадам, усміхаючись і вклоняючись, сердечно привітала його й запропонувала гарячу дівчину, яку йому винятково пощастило не пропустити:

– Вона іде звідси, мій паша. Повертається до свого селища завтра. Ця змогла виплатити борги. Що тут поробиш? Каже, що решту життя каятиметься. Я їй так і сказала: «От молодець, можеш молитися й за нас усіх».

То була брехня, цілковито безсоромна. Жінка, про яку йшлося, справді іхала, але зовсім з іншої причини. В останні відвідини лікарні в неї знайшли гонорею та сифіліс. Їй заборонили працювати, тож вона мала триматися якомога далі від борделю, аж поки повністю не позбудеться інфекції. Бридка Ма ані словом про це не згадала, коли брала в чоловіка гроші й клала до шухляди. Вона не забула, як грубо він повівся з нею. Ніхто не буде так із нею говорити, особливо перед її працівницями. Бо ж, на відміну від самого Стамбула, міста добровільної амнезії, Бридка Ма мала чудову пам'ять. Вона пам'ятала кожен раз, коли з нею повелися нечемно, і мстилася, щойно отримувала нагоду.

Кольори всередині борделю були каламутні – бездушний коричневий, черствий жовтий і прісний зелений, як у вчорашньому супі. Після того як вечірній азан розкочувався між свинцевих бань і вигнутих дахів міста, Бридка Ма вмикала вогні – голі лампочки, пурпурові, бузкові, рубінові й кольору індиго, – і весь дім омивало химерне сяйво, наче поцілунок божевільної феї.

Біля входу висіла велика рукописна табличка в металевій рамі – перше, що бачили ті, хто заходив. Там було написано:

ГРОМАДЯНИНЕ!

Якщо бажаєш уберегтися від сифілісу та інших недуг, що передаються статевим шляхом, чини так:

1. Перш ніж піти з жінкою до кімнати, спитай карту здоров'я. Перевір, чи здорова та жінка!
2. Використовуй кондом. Переконайся, що він щоразу новий. За кондоми не доведеться переплачувати – спитай хазяйку, і вона дасть чесну ціну.
3. Якщо підозрюєш, що міг підхопити хворобу, не вештайся тут, іди до лікаря.
4. Недуг, що передаються статевим шляхом, можна уникнути, якщо ти рішуче налаштований захистити себе та СВОЮ НАЦІЮ!

Бордель працював із десятої ранку до одинадцятої вечора. Двічі на день Лайла мала перерву на каву: пів години по обіді й п'ятнадцять хвилин увечері. Бридка Ма не схвалювала вечірніх перерв, але Лайла наполягала на тому, що без денної дози кави з кардамоном матиме страшно мігрень, і обстояла своє.

Щоранку, коли відчинялися ворота, жінки всідалися на дерев'яних стільцях та ослінчиках за склом біля входу. Тих, хто нещодавно потрапив у бордель, було легко відрізнити від досвідчених за поведінкою. Новенькі сиділи, склавши руки на колінах, дивилися розфокусованими, далекими очима, як сновиди, які щойно прокинулися в незнайомому місці. Ті, хто були тут довше, байдуже й вільно походжали кімнатою – чистили нігті, чухали, де чухалося, заплітали одна одній волосся. Вони не боялися зорового контакту й без цікавості дивилися на чоловіків, які блукали за вікном групами, парами чи по одному.

Кілька жінок пропонували взятися за вишивку чи в'язання протягом довгих годин очікування, але Бридка Ма й чути про це не хотіла.

– В'язання?! Що за дурна ідея! Хочете нагадати цим чоловікам їхніх нудних дружин? А то ще й гірше – матерів? Звісно, ні! Ми пропонуємо те, чого вони не побачать удома, а не те саме.

Цей бордель був одним із чотирнадцяти в закапелку, тож клієнти мали чималий вибір. Вони походжали туди-сюди, зупинялися, дивилися, курили й зважували варіанти. Якщо потребували часу подумати, зупинялися біля вуличних торговців, щоб випити склянку розсолу чи з'їсти смажену випічку, відому як керхане татлиси – «бордельний пиріжок». Лайла з досвіду знала: якщо чоловік не вирішив у перші три хвилини, то вже й не вирішить. Після трьох хвилин вона зосереджувала увагу на іншому.

Більшість повій не гукала клієнтів, вдовольнялася час від часу повітряним поцілунком чи підморгуванням, демонстрацією декольте або розставленням ніг. Бридка Ма не схвалювала, коли її дівчата були надто активні – казала, що так вони здаються дешевшими. Утім, вони не могли бути й холодними, наче непевними у власних якостях. Мусив бути «витончений баланс» – не те щоб самій Бридкій Ма був властивий хоч якийсь баланс, та вона очікувала від своїх працівниць того, чого їй самій так бракувало.

Кімната Лайли була на другому поверсі, перша праворуч. Як усі казали – найкраще місце в будинку. Не через розкіш інтер'єру чи вид на Босфор, а завдяки тому, що, якби щось пішло не так, її було б чутно внизу. Кімнати з іншого боку коридору були найгірші: хоч обкричися, ніхто до тебе не прибіжить.

Перед дверима Лайла поклала килимок у формі півмісяця, щоб чоловіки витирали ноги. Меблів у кімнаті було мало: майже все місце займало подвійне ліжко, вкрите покривалом з квітчастим візерунком із балдахіном до пари. Поруч стояла шапка з шухлядою на замку, у якій Лайла зберігала листи та дрібнички, що не мали жодної цінності, крім сентиментальної. Фіранки, пошарпані й вицвілі під сонцем, нагадували розрізаний кавун; чорні цятки, схожі на насіння, насправді були слідами від сигарет. У кутку стояли потрісканий умивальник і газова плита, на ній латунна джезва^{[13} – Посудина для приготування кави; інша поширена назва – турка.], а поруч із плитою – капці з блакитного оксамиту з атласними квітами й носачами, розшитими намистинками. То була найкрасивіша її річ. Біля стіни – шафа для одягу, виготовлена з каштану, дверцята якої не зачинялися до кінця. Усередині, під вішаками з одягом, лежали купи журналів, коробка з-під печива, повна презервативів, і пліснява ковдра,

якою давно не користувалися. На протилежній стіні висіло дзеркало з листівками під рамою: Бріжит Бардо курить тонку сигарету, Ракель Велч позує в бікіні з анімалістичним візерунком, «Бітлз» та їхні біляві дівчата сидять на килимі з індійським йоґом, а ще – листівки з різних місць: столична річка сьє під вранішнім сонцем, площа в стилі бароко злегка притрушена сніжком, бульвар, прикрашений діамантами нічних ліхтарів. Міста, у яких Лайла ніколи не була, але одного дня прагнула їх відвідати: Берлін, Лондон, Париж, Амстердам, Рим, Токіо...

Багато в чому це була привілейована кімната, що підкреслювала статус Лайли. Інші дівчата такого затишку не мали. Бридкій Ма Лайла подобалася – почасти тому, що була чесна й працьовита, а почасти тому, що дуже нагадувала сестру, яку Бريدка Ма кілька десятиліть тому залишила на Балканах.

Лайлі було сімнадцять, коли вона вперше потрапила на цю вулицю – її продали в бордель чоловік та жінка, пара шахраїв, добре відомих поліції. То було років зо три тому, хоча здавалося, що в іншому житті. Вона ніколи не говорила про ті дні, як і про те, чому втекла з дому чи як опинилася в Стамбулі, не маючи де спинитися, з п'ятьма лірами та двадцятьма курушами в кишені. Пам'ять була її цвинтарем: там були поховані частини її життя, лежали в окремих могилах, і вона не мала наміру їх викопувати.

Перші місяці на цій вулиці були темні, дні мотузкою тягнули її до відчаю, так що кілька разів вона подумувала про те, щоб укоротити собі віку. Швидка, тиха смерть – тоді це можна було владнати. Її вибивали зі спокою дрібниці, кожен звук здавався громом. Навіть опинившись у будинку Бريدкої Ма, який був дещо безпечнішим, вона думала, що далі не зможе. Сморід туалетів, мишачий послід на кухні, таргани в підвалі, виразки в роті клієнтів, бородавки на руках однієї з повій, плями від їжі на блузі мадам, мухи, що дзижчали всюди, – усе це змушувало її неконтрольовано чухатися. Уночі, поклавши голову на подушку, вона відчувала слабкий мідний запах, у якому вбачала гнилу плоть, і боялася, що він збирається в неї під нігтями, просочується до кровотоку. Вона була переконана, що підчепила якусь жакливу хворобу. Невидимі паразити повзали по шкірі й під нею. У місцевій бані, яку повії відвідували раз на тиждень, вона терла себе, поки все тіло не горіло червоним, а повернувшись, кип'ятила пошивки та простирадла. Марно. Паразити поверталися.

– То може бути сихічне, – мовила Бريدка Ма. – Я таке бачила. Слухай, у мене чистий заклад. Якщо не подобається – повертайся назад. Але кажу тобі: це все – твоя голова. Скажи, твоя мати теж була поведена на гігієні?

Від цих слів Лайла завмерла. І припинила чухатися. Останнє, чого їй хотілося, – згадувати тітоньку Вінназ або той старий самотній будинок у Вані.

Єдине вікно в Лайлиній кімнаті виходило на задній двір, у якому росла самотня береза, а за нею стояв напівзруйнований будинок, де не було нічого, крім меблевої майстерні на першому поверсі. У ній близько сорока чоловіків гнули спина по тринадцять годин на добу, дихаючи пилом, лаком та хімікатами, назв яких не знали. Половина була нелегальними мігрантами. Ніхто не був застрахований. І більшості – не виповнилося й двадцяти п'яти років. На такій роботі довго не попрацюєш – випари руйнують легені.

За робітниками наглядав бородатий десятник, який нечасто розмовляв і ніколи не всміхався. Щоп'ятниці, коли він ішов до мечеті, вдягнувши таке [14 – Мусульманська тубетейка.] й узявши чотки, інші чоловіки

відчиняли вікна й підглядали за повіями, вигинаючи шиї. Позаяк фіранки в борделі були майже весь час закриті, видно їм було небагато. Та вони не здавалися, завзято намагаючись вловити краєм ока крутий вигин сідниць чи голе стегно. Хвалилися один перед одним цією солодкою мукою й кашляли; порох, що вкривав з голови до ніг, робив їх зморшкуватими, волосся – сивим, а їх самих – схожими не так на стариганів, як на привидів, що застрягли між двома світами. Жінки з іншого боку двору переважно лишалися байдужі, але час від часу якась із них, важко сказати, чи то з цікавості, чи з жалю, з'являлася біля вікна і, спершись на підвіконня так, що груди важко звисали вперед, тихо курила, поки сигарета повністю не прогорить.

У кількох робітників був хороший голос, і вони любили співати, по черзі беручись за головну партію. У світі, який вони не могли ані повністю зрозуміти, ані підкорити, музика залишалася єдиною втіхою, за яку не треба було платити. Тож співали вони пристрасно й багато. Курдською, турецькою, арабською, фарсі, пушту, грузинською, черкеською, белуджійською, співали серенади силуетам жінок у вікнах, фігурам, омитим загадкою, радше тіням, аніж плоті.

Одного разу, зворушена красою почутого голосу, Лайла, яка до того завжди тримала фіранки запнутими, відсунула їх і визирнула до меблевої майстерні. Там вона побачила юнака – дивлячись на неї, він співав найсумнішу баладу, яку Лайла коли-небудь чула, про втікачів-коханців, яких забрала повінь. Очі в нього були наче мигдаль, кольору воронованого заліза; щелепа видавалася вперед, а на підборідді була виразна ямка. Лайлу вразила ніжність його погляду, не затьмареного жадобою. Хлопець усміхнувся їй, показавши досконалі білі зуби, і вона не змогла стримати усмішку у відповідь. Це місто завжди дивувало: у найтемніших кутках ховалися миті невинності, такі ухильні, що вони зникали ще до того, як усвідомиш їхню чистоту.

– Як тебе звати? – гукнув до неї юнак, перекрикуючи вітер.

Вона відповіла.

– А тебе?

– Мене? Я поки що не маю імені.

– Усі мають ім'я.

– Що ж, правда... Але я своє не люблю. Поки що можеш звати мене Хіч – «Ніщо».

Наступної п'ятниці, коли Лайла знову визирнула з вікна, юнака там не було. І за тиждень теж. Тож вона вирішила, що він зник назавжди – незнайомиць, складений з голови та торсу, схожий на картину з іншого століття в рамі вікна й підвіконня чи на плід чиеїсь фантазії.

Та Стамбул не припиняв її дивувати. Рівно за рік вона знову зустріла його – несподівано. Тільки от цього разу Ніщо був жінкою.

Тоді Бريدка Ма почала відправляти Лайлу до своїх шанованих клієнтів. Хоча бордель був дозволений урядом і всі грошові операції на його території – законними, діяльність за межами будинку була неліцензована, а отже, неоподаткована. Узявшись за цю нову справу, Бريدка Ма неабияк ризикувала – хоч і прибутково. Якби її розкрили, на неї чекав би суд і, найімовірніше, в'язниця. Та Бريدка Ма довіряла Лайлі, знала, що, навіть якщо дівчину спіймають, вона не скаже поліції, на кого працює.

– Мовчатимеш, як рибка, так? Розумниця.

Одного вечора поліція здійснювала рейд на десятки нічних клубів, барів і неліцензованих закладів по обидва боки Босфору, чимало неповнолітніх тусовщиків, наркоманів та повій було заарештовано. Лайла опинилася в камері з високою ставною жінкою, яка назвалася Налан і вместилася в кутку, неухважно мугикаючи собі під ніс і вистукуючи ритм по стіні довгими нігтями.

Лайла, певно, і не впізнала б її, якби не знайома пісня – та сама стара балада. Їй стало цікаво й вона роздивлялася жінку: яскраві, теплі темні очі, квадратна шелепа, ямка на підборідді.

– Ніщо? – запитала Лайла, не вірячи своїм очам. – Ти мене пам'ятаєш?

Жінка схилила голову набік, її обличчя нічого не виражало. А тоді, розплившись у переможній усмішці, вона скочила на ноги, мало не вдарившись головою об низьку стелю.

– Ти – дівчина з борделю! Що ти тут робиш?

Тієї ночі за ґратами жодна з них не змогла заснути на брудному матраці: вони говорили, спочатку в темряві, тоді у тьмяному світлі світанку, складаючи товариство одна одній. Налан пояснила, що, коли вони зустрілися, вона тимчасово працювала в тій майстерні, збираючи гроші на операцію зі зміни статі, яка виявилася складнішою й дорожчою, ніж можна було очікувати, «та й пластичний хірург виявився тим ще вилупком». Та Налан не скаржилася, принаймні не надто голосно, бо, «чорт забирай», була готова все це пройти. Усе життя вона провела в полоні тіла, незнайомого, наче слово чужої мови. Народилася в родині заможних фермерів та вівчарів у Центральній Анатолії, а до цього міста приїхала, щоб виправити відверту помилку Всемогутнього Аллаха.

І нехай уранці спина Лайли боліла, бо вона сиділа цілу ніч, а ноги були важкі, мов колоди, дівчина відчувала, що з її плечей звалився якийсь тягар – це відчуття легкості, що сповнювало її нині, було майже забуте.

Щойно їх відпустили, дві жінки рушили до буречної, відчайдушно потребуючи чаю. Одна чашка перетворилася на багато чашок. Після того дня вони постійно підтримували зв'язок і зустрічалися в тому самому закладі. А зрозумівши, що можуть багато чого одна одній розповісти в перервах між зустрічами, почали листуватися. Налан часто надсилала Лайлі листівки, криво підписані кульковою ручкою, з багатьма помилками; Лайла натомість віддавала перевагу поштовому паперу та чорнилу й писала дуже охайно, як її багато років тому навчили у школі в Вані.

Час від часу вона відкладала ручку й думала про тітоньку Бінназ, пригадуючи її тихий жах від абетки. Лайла кілька разів писала родині, але відповіді не отримувала. Їй було цікаво, що вони робили з листами – чи тримали в коробці якнайдалі від чужих очей, чи рвали на клапті? Чи поштар ніс їх назад, а якщо так, то куди? Мало бути місце, якась загадкова адреса, куди відправляли небажані й непрочитані листи.

Налан жила у вогкій квартирці в підвалі на вулиці Майстрів казанів, неподалік площі Таксім. У квартирі була крива підлога, погнуті віконні рами й косі стіни; уся квартира була така дивна, що її міг спроектувати тільки архітектор під наркотиками. Налан ділила її ще з чотирма трансжінками й парою черепашок, Тутті та Фрутті, яких могла розрізнити тільки вона. Коли йшла злива, здавалося, що труби от-от тріснуть чи

туалет переповниться, хоча Налан завважувала, що Тутті й Фрутті, на щастя, добре плавають.

«Ніщо» не годилося на прізвисько такій наполегливій жінці, як Налан, тож Лайла вирішила називати її «Ностальгією» – не тому, що в неї сльози наворачалися на очі від думок про минуле, вона була рада лишити його позаду, а тому, що Налан у місті страшенно сумувала за домом. Вона скутила за сільською місцевістю, за розмаїттям її ароматів, і дуже хотіла заснути на вулиці, під щедрим небом – там їй не довелося б постійно бути насторожі.

Жвава й запальна, люта з ворогами та вірна друзям, Налан Ностальгія, найвідважніша подруга Лайли.

Налан Ностальгія, одна з п'ятьох.

Історія Налан

Колись давно та довго Налан звали Османом і вона була сином анатолійського фермера. Османові дні були напоєні пахощами зораної землі й подиху диких трав, сповнені справами: виорати поле, нагодувати курчат, подбати про молочних корів, переконатися, що медоносні бджоли переживуть зиму... Бджола все коротке життя працює, щоб зробити меду на край чайної ложки. Осман питав себе, що ж за життя створить він – це запитання збуджувало й водночас лякало до глибини душі. Ніч у селі приходить рано. Коли ставало темно і молодші брати та сестри лягали спати, він сідав у ліжку біля плетеної лампи. Повільно вигинав руки то в один, то в другий бік під лише йому чутну мелодію, так щоб на протилежній стіні затанцювали тіні. У вигаданих історіях він завжди грав головну роль: перської поетеси, китайської принцеси, російської імператриці. Персонажі змінювалися, одне залишалося незмінним: подумки він завжди був дівчинкою, не хлопцем.

У школі все було зовсім інакше. У класі історіям не було місця – самі правила та повторення. Османові було важко запам'ятовувати написання певних слів, учити вірші напам'ять чи проголошувати молитви арабською, важко не відставати від інших. Учитель – холодний, суворий чоловік, який походжав туди-сюди з дерев'яною лінійкою й ляскав нею неслухняних, – не мав терпіння до нього.

Раз на семестр вони ставили патріотичні п'єси; популярні учні отримували ролі турецьких воєнних героїв, а решта класу мала вдавати грецьку армію. Та Осман був не проти грати грецького солдата – треба було просто швиденько померти й лежати собі на підлозі до кінця п'єси. Він був проти постійного глузування та цькування. Усе почалося, коли один із хлопців побачив його босі ноги й помітив, що він нафарбував на них нігті. «Осман тухтій!» Заробити такий ярлик – це все одно, що шоранку заходити до класу з мішенню на чолі.

Його батьки мали гроші й майно, могли дозволити собі відправити дітей до кращих шкіл, але батько, не довіряючи місту та містянам, вважав, що доречніше вчитися працювати на землі. Осман знав назви рослин і трав, як його міські однолітки знали імена попспіваків та кінозірок. Життя було передбачуване та стабільне, надійна вервечка причин і наслідків: настрої людей залежав від зароблених грошей, гроші залежали від врожаю, врожай залежав від сезону, сезони були в руках Аллаха, а Аллаху ніхто не був потрібен. Одного разу Осман вийшов з цього циклу, коли поїхав на

обов'язкову службу до армії. Там він навчився чистити рушницю, заряджати зброю, рити окопи, кидати гранату з даху і сподівався, що ці вміння більше не знадобляться. Щоночі в казармі, яку він ділив з сорока трьома іншими солдатами, йому хотілося поновити старі ігри з тінями, але там не було ані порожньої стіни, ані чарівної олійної лампи.

Повернувшись, він застав родину такою, якою й лишив. Але сам став інший. Він завжди знав, що в душі був жінкою, та армійські випробування розпластали його душу так, що Осман дивним чином відчував у собі сміливість жити своїм життям. За примхою долі, тоді мати вирішила, що Османові час одружитися й подарувати їй онуків, хоча їх уже мала. Попри хлопчаке заперечення, мати взялася шукати йому гідну дружину.

У ніч весілля, поки гості плескали під барабани, а молода наречена чекала в кімнаті нагорі в халаті на голе тіло, Осман утік із дому. Над головою гукав пугач і квилів лежень – ці звуки хлопець знав не гірше за власне дихання. Він пробіг майже двадцять кілометрів до найближчої станції, застрибнув на перший потяг до Стамбула й назад не повернувся. Спочатку спав просто неба, працював масажистом у хамамі з поганою гігієною і ще гіршою репутацією, а скоро влаштувався на вокзал Гайдарпаша мити туалети. Саме на цій роботі Осман склав головні враження про людей як таких. Не варто філософічно розводитися про природу людства, не попрацювавши пару тижнів у громадському туалеті, де видно, що саме люди роблять лише тому, що можуть: зривають шланги зі стін, ламають ручки на дверях, пишуть огидні фрази, мочаться на рушники, розкидають усюди бридоту й погань, знаючи, що комусь доведеться все це прибирати.

Не таким він уявляв це місто й точно не з такими людьми волів іти по життю. Але тільки в Стамбулі він міг стати зовні тим, ким був усередині, тож лишався там і вперто домагався свого.

Османа більше не було. Лишилася тільки Налан, без вороття.

Чотири хвилини

За чотири хвилини після того, як Лайлине серце припинило битися, у її мозку сплив короткий спогад із запахом та смаком кавуна.

Серпень 1953 року. Найспекотніше літо за багато десятиліть – так казала мати. Лейла не могла усвідомити, що таке десятиліття. Поняття часу шовковою стрічкою вислизало їй крізь пальці. За місяць до того закінчилася корейська війна, і брат тітоньки повернувся до свого села. Тепер тітонька мала інші приводи хвилюватися. На відміну від попередньої, ця вагітність минала добре, за винятком того, що тітоньку нудило вдень і вночі. Змучена нападами нудоти, вона майже не утримувала всередині їжу. Спека теж не допомагала. Баба запропонував їм поїхати у відпустку, кудись до Середземного моря – змінити обстановку. Разом із ними він запросив своїх брата й сестру з родинами.

Напхавшись у мікроавтобус, вони рушили до риболовецького містечка на південно-східному узбережжі. Їх було дванадцяттеро. Дядько сидів поруч із водієм, і сонячні плями танцювали на його обличчі. Він розважав їх кумедними історіями про своє студентство, а коли історії скінчилися, узявся співати патріотичні гімни й залучати до цього решту. Навіть баба співав із ним.

Дядько був високий і чепурний, з дуже коротко підстриженим волоссям, блакитнувато-сірими очима та довгими віями, що закручувалися на кінцях. Вродливий – так усі казали, і було помітно, як це вплинуло на його поведінку. Він ніс себе по життю з тією легкістю, якої очевидно бракувало решті членів родини.

– Ви погляньте на нас, на могутню родину Акарсу! З нас вийде хороша футбольна команда, – сказав дядько.

Лейла, яка сиділа з матір'ю позаду, вигукнула:

– Гравців має бути одинадцяттеро, не дванадцяттеро!

– Хіба? – озирнувся на неї дядько. – Тоді ми будемо гравцями, а ти – тренером. Керуй нами, робитимемо все, чого хочеш. До ваших послуг, мем.

Лейла засяяла, тішачись перспективою хоч раз побути головною. Решту мандрівки дядько радо їй підігравав. На кожній зупинці відчиняв перед нею двері, приносив напої та печиво, а коли після обіду пройшов дощ, переніс через калюжу на дорозі, щоб вона не забруднила туфельки.

– То вона футбольний тренер чи Цариця Савська? – запитав баба, спостерігаючи за цим збоку.

– Вона тренер нашої футбольної команди і цариця мого серця, – відповів дядько, і всі заусміхалися.

То була довга, повільна поїздка. Водій курих самокрутки, дим вився навколо нього тонкими пасмами, залишаючи непрочитані звістки курсивом. За вікном нещадно пекло сонце. Повітря в автобусі здавалося задушливим, цвілим. Лейла сиділа на своїх долонях, щоб розпечена оббивка не пекла голі стегна, але втомилася й здалася. Краще вдягла б довгу сукню чи широкі шаровари, а не бавовняні шортики. На щастя, солом'яний капелюшок з яскравими червоними вишеньками вона не забула: вишеньки мали вкрай апетитний вигляд.

– Поміняємося капелюхами? – запропонував дядько.

У нього була біла федора з вузькими крисами, хай і не нова, але вона йому дуже пасувала.

– Поміняємося!

Стало темно, Лейла сиділа в новому капелюсі й визирала у вікно на розмите шосе. Світло зустрічних фар нагадувало їй ті сріблясті слизькі сліди, які лишали по собі в саду слимаки. За шосе сяяли ліхтарі маленьких містечок, тут і там виднілися скупчення будинків, силуети мечетей та мінаретів. Дівчинці було цікаво, які родини мешкають у тих будинках, які діти, якщо вони там є, дивляться на їхній мікроавтобус і уявляють собі, куди він може їхати. Коли вони нарешті приїхали, був уже пізній вечір, тож вона заснула, притиснувши капелюх до грудей, і її маленьке бліде відображення у вікні пропливало повз будинки.

Побачивши, де вони мали зупинитися, Лейла була здивована й трохи розчарована. Усі вікна вкривали старі та подрані сітки від комарів, по стінах повзли плями цвілі, кропива й реп'яхи пробивалися крізь камінці доріжок у саду. Але на її втіху у дворі стояла дерев'яна ванна, у яку можна було накачати води. Далі дорогою в полі височіла велетенська шовковиця. Коли з гір налітав вітер і хитав дерево, з гілок дощило

фіолетовими ягодами, що лишали плями на одязі та руках. Дім був не надто зручний, але незвичний, тож обіцяв пригоди.

Її старші двоюрідні брати й сестри, усі – по-різному похмурі підлітки, сказали, що Лейла надто мала, щоб жити з ними. З матір'ю вона так само не могла ночувати – їй відвели таку маленьку кімнату, що туди ледь умістилися всі її валізи. Тож Лейлі довелося спати з малюками, деякі з яких мочилися в ліжко і плакали або хихотили уві сні, залежно від змісту снів.

Уночі Лейла лежала без сну, розплющивши очі й не ворушачись, прислухаючись до кожного тріскоту, придивляючись до кожної тіні. Судячи з гудіння комарів, вони, певно, пробралися через дірки в сітці й тепер кружляли в неї над головою, дзижчали у вухах. Зачекали, поки темрява стане повною, і прослизнули до кімнати одночасно – і комарі, і її дядько.

– Ти спиш? – запитав він, коли прийшов уперше й сів на край її ліжка. Говорив тихо, майже пошепки, щоб не розбудити малюків.

– Так... хоча ні.

– Спекотно, правда? Мені теж не спиться.

Лейлі було дивно, що він не пішов до кухні, де міг би налити собі склянку холодної води. У холодильнику стояла миска з кавуном – ідеальний нічний перекус, добре освіжає. Вона знала, що деякі кавуни виростають такі величезні, що всередину можна покласти дитинку, і ще місце залишиться. Але це вона лишила при собі.

Дядько кивнув, наче прочитав її думки.

– Я недовго, побуду з тобою трошки – якщо твоя високість дозволить?

Вона спробувала всміхнутися, але обличчя заціпеніло.

– Ем, гаразд.

Дядько швидко відсунув простирадло й вклався поруч із нею. Вона відчувала, як б'ється його серце, голосно та швидко.

– Ти прийшов глянути, як Тольга? – запитала Лейла через повну ніяковості мить.

Тольга був молодшим сином дядька й спав у колисці під вікном.

– Хотів переконатися, що в усіх усе добре. Але краще помовчімо. Не хочеться нікого розбудити.

Лейла кивнула. У цьому був сенс.

У дядька забуркотіло в животі. Він присоромлено всміхнувся.

– О, певно, трохи переїв.

– Я теж, – сказала Лейла, хоча це було не так.

– Правда? Дай подивлюся, чи повний у тебе животик. – Він задрав її нічну сорочку. – Можна покласти на нього руку?

Лейла промовчала.

Він почав вимальовувати долонею кола навколо її пупка.

- Гм-м. Воішся лоскоту?

Лейла похитала головою. Більшість людей бояться лоскоту ступень і пахв. Їй було лоскотно в шиї, але вона не збиралася цього йому казати. Гадала, що коли люди дізнаються про твоє слабе місце, то цілитимуть точно в нього. Тож краще промовчати.

Спочатку кола були маленькі й легкі, але вони росли, доходили до інтимних частин. Лейла засоромилася, відсунулася. Дядько присунувся ближче. Від нього пахло тим, що їй не подобалося, - жувальним тютюном, алкоголем, смаженими баклажанами.

- Ти завжди була моєю улюбленицею, - мовив він. - Певен, ти про це знаєш.

Улюбленицею? Він зробив її тренером футбольної команди, але ж... Зауваживши збентеження дівчинки, дядько другою рукою погладив її по щоці.

- Хочеш скажу, чому люблю тебе найбільше?

Вона чекала. Їй було цікаво про це почути.

- Бо ти не егоїстка, як усі інші. Розумна, мила дівчинка. Тільки не змінюйся. Пообіцяй, що не змінюйся.

Лейла кивнула й подумала, що старші двоюрідні роздратувалися б, почувши, які компліменти він їй робить. Шкода, що їх тут немає.

- Ти мені довіряєш?

Його очі в темряві здавалися топазами.

І ось вона знову кивнула. Значно пізніше Лейла зневажатиме цей свій жест - безумовний послух перед віком та владою.

Дядько сказав:

- Коли підростеш, я захищатиму тебе від хлопців. Ти не знаєш, які вони. Не дозволятиму їм до тебе підходити.

Дядько поцілував Лейлу в чоло, як завжди робив на свята, коли родини приїздили одна до одної в гості і він дарував їй карамельки та кишенькові гроші. Поцілував її точно так само. А тоді пішов. Першої ночі.

Наступного вечора він не з'явився, і Лейла була готова забути про цей випадок. Та третьої ночі дядько повернувся. Цього разу він усміхався ширше. У повітрі линув пряний аромат: невже дядько намастився лосьйоном після гоління? Шойно Лейла його побачила, заплющила очі, вдаючи, ніби спить.

Він тихо відсунув простирадло, згорнувся біля дівчинки. Знову поклав руку їй на живіт: цього разу кола були більші, наполегливіші - вони вимагали того, що дядько вже вважав своїм.

- Учора не зміг прийти, твоя енге[15 - Дядина (тур.)] погано почувалася, - сказав він, наче вибачався за пропущену зустріч.

Лейла чула, як хропе її мати в кімнаті далі по коридору. Баба й тітонька отримали велику кімнату нагорі, ближче до вбиральні. Дівчинка підслухала їхню розмову: вони говорили про те, що тітонька прокидається серед ночі і краще їй спати самій. Чи це значить, що вона більше не бореться з демонами? Чи що демони, зрештою, перемогли?

- Тольга мочиться в ліжку, - бовкнула Лейла, розплющивши очі.

Вона не знала, чому це сказала. Ніколи не бачила, щоб хлопчик таке робив.

Якщо дядька це заскочило, то він нічим себе не видав.

- Знаю, дорогенька. Я про це подбаю, не хвилюйся.

Дядько тепло дихав їй у ший. На щоках у нього відросла щетина, вона була колюча. Лейла пригадала наждачний папір, яким баба обробляв дерев'яну колиску для майбутньої дитини.

- Дядьку...

- Тихо. Ми не повинні нікого розбудити.

«Ми». Вони були командою.

- Тримай його, - сказав він і штовхнув її руку до своїх піжамних шортів, до місця між ногами. Дівчинка скривилася, забрала пальці. Дядько схопив її за зап'ясток, потягнув руку вниз, заговорив люто й роздратовано: - Тримай, кажу!

Лейла відчувала під долонею його твердість. Він звивався, стогнав, стискав зуби. Рухався вперед і назад, дихав чимдалі швидше. Вона лежала, мов скам'яніла. Уже навіть не торкалася його, та навряд чи він це усвідомлював. Простогнав востаннє й завмер, важко дихаючи. У повітрі гостро запахло чимось, простирадло змокло.

- Бачиш, що ти зі мною зробила, - сказав він, коли знову зміг говорити.

Лейла була спантеличена, їй стало соромно. Інстинктивно вона відчувала, що це неправильно, що такого не мало бути. І це вона винна.

- Ти нечемна дівчинка, - сказав дядько. Вигляд він мав серйозний, майже сумний. - Здаєшся такою милою й невинною, але це лише маска, так? Під нею ти така сама брудна, як усі інші. Невихована. Як ти мене обдурила.

Лейла відчула провину, таку гостру, що їй поворухнутися не могла. В очах стали сльози. Вона намагалася не плакати, але стримати схлипування не вдалося.

Дядько дивився на неї.

- Так, гаразд. Мені нестерпно бачити, як ти плачеш.

Майже одразу плач ущух, хоча Лейлі не стало краще - тільки гірше.

- Я все одно тебе люблю.

Його вуста накрили її рот.

Її ще ніхто не цілував у губи. Усе тіло дівчинки зацімало.

- Не хвилюйся, нікому не скажу, - мовив він, маючи її мовчання за покору. - Але ти мусиш довести благонадійність.

Таке складне слово. «Благонадійність». Лейла навіть не знала, що це значить.

- Значить, що ти нікому про це не скажеш, - мовив дядько, на крок випереджаючи її думки. - Значить, що це буде нашою таємницею. Про це можуть знати лише двоє, я і ти. Жодних третіх осіб. Тепер скажи мені: ти зможеш зберігати таємницю?

Авжеж, вона вміла. У її скриньці вже лежало багато секретів. Це буде ще один.

Пізніше, підростаючи, Лейла знову й знову запитувала себе: чому він вибрав її? Їхня родина була велика. Вона - не найкрасивіша. Не найрозумніша. Насправді в ній не було нічого особливого. Вона все міркувала, аж поки одного дня не збагнула, яке це жадливе запитання. Питати «чому я?» - однаково, що казати «чому не хтось інший?» - і за це вона себе ненавиділа.

Літній будинок із зеленими від моху віконницями та низьким парканом, що доходив до галькового пляжу. Жінки готували, замітали, мили посуд; чоловіки грали в карти, шашки, доміно; діти носилися без нагляду, кидалися одне в одного реп'яхами, які прилипали до всього. Землю встеляли розчавлені ягоди шовковиці, на оббивці меблів були плями від кавуна.

Літній будинок біля моря.

Лейлі було шість; її дядькові - сорок три.

У той день, коли вони повернулися до Вана, Лейла злягла з лихоманкою. У роті був присмак металу, у шлунку - важкий вузол болю. Температура була така висока, що Бінназ та Сьюзан разом підхопили її, понесли до ванної, занурили в холодну воду, але марно. Вона лежала в ліжку з просякнутим оцтом рушником на чолі, цибуляною припаркою на грудях та шматками картоплі на животі. Кожні кілька хвилин її втирали яєчні білки в ступні. У будинку смерділо, як на рибному ринку під кінець літнього дня. Нічого не допомагало. Дитина щось белькотіла, скреготала зубами, час від часу провалювалася в безпам'ятство, і перед очима в неї танцювали цятки світла.

Гарун подзвонив місцевому цирульнику, який, крім безпосередніх обов'язків, робив обрізання, видаляв зуби й ставив клізми, але виявилось, що він поїхав на терміновий виклик. Тож Гарун запросив Пані Фармацевтку, хай як важко далось таке рішення, - ані йому ця жінка не подобалася, ані він їй.

Ніхто точно не знав її імені, для всіх вона була «Пані Фармацевткою» - жінка вкрай дивна, але авторитетна. Кремезна вдова з яскравими очима й гулькою, такою туго натягнутою, як і її усмішка, вона носила шиті на замовлення костюми, зухвалі капелюшки й говорила з упевненістю людини, яка звикла до того, що до неї дослухаються. Була поборницею відокремлення церкви від державних справ, усього сучасного та багатьох інших речей, що прийшли із Заходу. Відверто протестуючи проти полігамії, не приховувала неприязні до чоловіка з двома дружинами - кривилася від самої думки про це. У її очах Гарун з усією його родиною, з їхніми забобонами й упертою

відмовою пристосуватися до наукової епохи являли собою повну протилежність тому майбутньому, якого вона бажала своїй неоднорідній країні.

Утім, вона прийшла на допомогу. Разом з нею прийшов її син Сінан, одноліток Лейли. Єдина дитина, вихована матір'ю, яка працює, – це було нечувано. Мешканці містечка часто пліткували про них, іноді зі зневагою, іноді насмішувато, але обережно. Попри всі перешіптування, вони поважали Пані Фармацевтку і, бувало, потребували її допомоги. Тобто мати із сином жили на краю суспільства, толеровані, але не прийняті до кінця.

– І давно це з нею? – одразу запитала Пані Фармацевтка.

– З учорашнього вечора... Ми зробили все, що тільки могли, – відповіла Сьюзан.

Бінназ, яка стояла поруч із нею, кивнула.

– Так, я бачу, що ви робили, – цибуля й картопля, – пирхнула Пані Фармацевтка.

Зітхнувши, вона розкрила чорну шкіряну сумку, подібну до тієї, яку цирульник брав на обрізання хлопчиків. Дістала кілька сріблястих коробочок, шприц, скляні пляшечки, мірні ложки.

Тим часом хлопчик, майже схований за материними спідницями, вигнув шию й витрищився на тремтливу та спітнілу дівчинку на ліжку.

– Мамо, вона помре?

– Цс-с, не мели дурниць, усе буде добре, – відповіла Пані Фармацевтка.

Тільки тоді Лейла повернула голову на звук, подивилася на жінку й побачила піднятий шприц; крапелька на вістрі сяяла, наче уламок діаманта. Дівчинка заплакала.

– Не бійся, я тебе не скривджу, – мовила жінка.

Лейла хотіла щось сказати, але їй забракло сили. Її повіки затремтіли, свідомість попливла.

– Гарзд, допоможете мені? – спитала Пані Фармацевтка. – Її треба перевернути на бік.

Бінназ негайно відгукнулася. Сьюзан, яка не менше хотіла допомогти, взялася шукати собі важливу справу й почала наливати оцет у миску, що стояла на столику біля ліжка. Кімнату заповнив гострий запах.

– Іди геть, – звернулася Лейла до силуету біля ліжка. – Дядьку, йди.

– Що вона таке каже? – запитала Сьюзан, здивовано зсунувши брови.

Пані Фармацевтка похитала головою.

– Нічого, у бідолашної галюцинації. Після уколу їй стане краще.

Плач Лейли поглибився, перетворився на хрипкі схлипування.

– Зажди, мамо, – озвався хлопчик, стривожено скривившись.

Він підійшов до ліжка, схилювався до голови Лейли й тихо заговорив їй на вухо.

- Коли тобі роблять уколи, треба когось обіймати. У мене вдома є плюшева сова та мавпочка, але сова краща.

Поки він говорив, Лейлині схлипування перейшли в довге зітхання й вона замовкла.

- Якщо в тебе немає іграшки, можеш узяти мою руку. Я не проти.

Він м'яко взяв дівчинку за руку - легку, майже позбавлену життя. Однак, на його подив, коли голка увійшла в її тіло, вона переплела свої пальці з його й не відпустила.

Після уколу Лейла майже одразу заснула важким, міцним сном. Дівчинці снилося, що вона опинилася на солончаковому болоті й бредє через очерет, за яким розстелився величезний океан, і грубі, мінливі хвилі розбиваються одна об одну. Дядько гукав її з риболовецького човна вдалині; попри негоду, він з легкістю гріб до неї, наближався зі швидкістю серцебиття. Стривожена, вона намагалася повернути назад, але ледь ворушила ногами в цьому липкому багні. А тоді відчула чиясь утішну присутність: син Пані Фармацевтки. Він, певно, увесь час був поруч, із брезентовою сумкою в руці.

- Ось, візьми, - мовив він і дістав із сумки шоколадку в сяйливій фользі. Приймаючи подарунок, Лейла відчула, попри незручність, що нарешті розслабляється.

Коли температура впала й вона розплющила очі, нарешті готова поїсти йогуртового супу, то негайно запитала про нього, не знаючи, що вони вже скоро зустрінуться знову, і цей тихий, інтелігентний, дещо незграбний, добросердий і болісно сором'язливий хлопчик стане першим щирим другом у її житті.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=67194561&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

На те воля Аллаха (араб.). (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше.)

2

Кохль (каджал, каял) – стародавня фарба для очей, з античності відома в Південній та Північній Азії й на Близькому Сході.

3

Замзам – священний для мусульман колодязь у Мецці. Хадж – паломництво в ісламі до Мекки та / або Медини, яке вважають подвигом благочестя.

4

Річка завдовжки приблизно 400 км, що тече на території Туреччини та Іраку і впадає в Тигр.

5

Імена значать «Сильний та сміливий», «Бойовий шолом», «Сильна злива» та «Спосіб дістатися Бога» відповідно.

6

Лейла арабською значить ніч або сутінки.

7

Бабуся (тур.).

8

Поважне звертання в Оттоманській імперії.

9

У період Оттоманської імперії (1299–1922) існував поділ культурних явищ на алатюрка (старомодний, традиційний турецький стиль) та алафранга (сучасний стиль, сформований під впливом західної культури).

10

Анатолійська випічка з начинками.

11

Газоз – підсолоджена газованка.

12

Левант – узагальнена назва країн східної частини Середземномор'я (Сирія, Ліван, Ізраїль, Йорданія, Палестина, Кіпр).

13

Посудина для приготування кави; інша поширена назва – турка.

14

Мусульманська тубетейка.

Дядина (тур.).